O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2004-yil, 29-oktabr • № 43 (3769)

ИЖОДКОР МАСЪУЛИЯТИ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолларининг навбатдаги йиғилиши ёзувчи масъулияти ва ёш ижодкорлар билан ишлаш масалалари ҳамда адабий журналлар ва уюшманинг вилоят бўлимлари фаолиятига бағишланди.

Уюшма раиси Абдулла Орипов йиғилишни очар экан, ижодкорнинг давр ва китобхон, халқ олдидаги бурчи ҳамиша юксак эканлигига эътибор қаратди. Ёзувчи ҳам, унинг ёзган асарини эълон қилаётган адабий нашрлару китоб чоп этувчи нашриётлар ҳам умумхалқ эътиборига ҳавола этилаётган асарнинг бадиий жиҳатдан пишиқ ва савияси юксак бўлиши, айни чоғда ҳаёт ҳақиқатларининг бирёқлама талқин этилмаслиги учун масъул бўлиши зарур. Бу борада у ёки бу мавзуда ёзилган йирик асарни мутахассислар муҳокамасидан ўтказиш, Ёзувчилар уюшмаси ҳузуридаги ижодий кенгашлар тавсияси билан нашр қилиш бўйича аввалдан шаклланган анъаналар яхши самара бериб келаётир. Бугун минг-минглаб китобхонларнинг маънавий мулкига айланган кўпгина бадиий асарлар шундай муҳокама жараёнларида билдирилган холис фикр-мулоҳазалар асосида ишланиб, сайқал топиб, сўнгра кўпчиликка ҳавола этилган.

Бу жараён ижодкорнинг ўз асарига, унинг бадиий ва ғоявий савиясига юксак мезонлар билан ёндашиши учун муҳим заруратдир. Янги асарни китобхонлар ҳукмига ҳавола этишдан олдинги муҳокамаларга барча атоқли адибларимиз катта масъулият ва ҳурмат билан қарайдилар. Афсуски, сўнгги йилларда ўз асарини холис муҳокамадан ўтказишга чўчиб ва қўрқиб қарайдиган, кўп ҳолларда қиёмига етма-

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

ган қораламаларни бир амаллаб чоп қилиб қолишга ружу қўяётган қаламкашлар ҳам кўзга ташланяпти. Асарларини ўз маблағи ёки ҳомийлар мадади билан чоп қилаётган ҳаваскор қаламкашларда бундай хою ҳавас кўпроқ учрамоқда. Шунинг учун ҳам адабий нашрларимиз, китоб чоп этиш ҳуқуқига эга бўлган нашриётлар бадиий ижод намунаси сифатида чоп этишга қабул қилинадиган асарларга нисбатан қўйиладиган юксак талабларни асло унутмасликлари керак. Йиғилишда «Шарқ юлдузи» журнали ва «Янги аср авлоди» нашриёти томонидан эълон қилинган айрим асарларга нисбатан шундай мулоҳазалар билдирилди.

Уюшма раисининг биринчи ўринбосари Сирожиддин Саййид ижодий кенгашлар ва уюшманинг вилоят бўлимлари фаолияти ҳақида ахборот берди. Бу йил ижодий кенгашларнинг йиллик йиғилишлари барча кенгаш раҳбарларининг давра суҳбати тарзида ташкил этилди. Янги асарлар қўлёзмалари эса мунтазам равишда кенгашларда муҳокама қилинмоқда. Ўзбекистон халқ шоири Омон Матжоннинг «Халоскор руҳ» достони, Бобокалон Рўзиевнинг «Мардлар осмони», Луқмон Бўрихоннинг «Жазирамадаги одамлар» романлари ва бошқа асарларнинг қўлёзмалари муҳокамаси шулар жумласидан. Адабий нашрлар ва нашриётларимизда таниқли адиблар ва ёш ижодкорларнинг тарихий ва замонавий мавзудаги кўпгина бадиий баркамол асарлари чоп қилинди.

Фаоллар йиғилишида уюшманинг вилоят бўлимлари ишидаги муайян ютуқлар ҳам тилга олиниб, бадиий тарғибот ва адабий-ташкилий фаолиятни жонлантириш билан боғлиқ масалаларга эътибор қаратилди. Уюшма раисининг ўринбосарлари Минҳожиддин Мирзо ва Қурбон Жумаевлар ёш ижодкорлар билан ишлаш ҳамда ижод боғидаги масалалар юзасидан ҳисобот бердилар.

Йиғилишда шоирлар Асрор Мўмин, Нилуфар Умарова, Ориф Тўхташ, Насиба Юсупова, Раҳимбой Каримов , Ўткир Жўраев, адиблар Улуғбек Ҳамдам, Санжарали Имомов, Тилаб Маҳмудов, Исроил Субҳоновлар уюшма аъзолигига қабул қилиндилар.

"ТОШКЕНТЛИКЛАР, БИЗ БИЛАН ҚОЛИНГ"

Ёдингизда бўлса, газетамизнинг ўтган сонида Республика қўғирчоқ театрининг ўзбек гуруҳи ижодкорлари Мисрда ўтган халқаро фестивалда муваффақиятли қатнашганини хабар қилган эдик.

Бу сафар театрнинг рус гуруҳи ижодкорлари Россиянинг Краснодар шаҳрида ўтган "Артвизит" VI халқаро қўғирчоқ театрлари фестивалида иштирок этиб, чет эллик мутахассисларнинг юксак эътирофига сазовор бўлдилар. "Энг меҳрли, энг самимий ва ҳаяжонга солувчи", "қўғирчоқбозлик ва актёрлик маҳоратининг энг олий чўққиси", "ўзининг сеҳрли муҳити ва қаҳрамони — гугурт сотувчи қизга нисбатан беқиёс муҳаббати билан ажралиб турувчи спектакл" каби фикрлар бунинг далилидир.

— Биз ўзбек қўғирчоқ театр санъатини «Яна Андерсен...» спектакли орқали муносиб кўрсата олганимиздан хурсандмиз, — дейди ижодий гуруҳ раҳбари Динара Йўлдошева. — Келаси йили Андерсеннинг 200 йиллигига бағишлаб Данияда ўтказиладиган халқаро фестивалда қатнашиш ниятимиз бор.

Фестивал якунидан бир кун олдин ўтган концертда тошкентлик қўғирчоқбозларнинг чиқишлари, айниқса, "Ўйна, ўйна" ўзбек қўғирчоқ рақси ҳеч кимни бефарқ қолдирмади. Концерт сўнгида барча қатнашчилар "Тошкентликлар, кетманг, биз билан қолинг", деб санъаткорларимизни олқишладилар.

УМИДБАХШ ДУНЁ

Сайлов ҳар қандай мамлакат ҳаётида муҳим воқеа ҳисобланади. Унда давлат раҳбари, сенаторлар, парламент аъзолари сайланиши билан бирга, жамият тараққиётининг, миллий ривожланишнинг яқин келажакдаги асосий йўналишлари, ички ва ташқи сиёсат стратегияси ҳам аниқлаб олинади.

Бу муҳим сиёсий тадбирда сайловчи мамлакат миқёсида аввалги сайловдан бери ўтган вақт ичида амалга оширилган ишларга, сиёсий партиялар, ҳаракатлар, блоклар фаолиятига, ўзи овоз берган номзодга баҳо беради ва, айни чоғда, янги ваъда, янги режаларни таҳлил этиб, бир қарорга келади. Қарор қабул қилиш эса жўн, сайлов бюллетенини тўрт буклаб қутичага ташлаш билангина битадиган иш эмас. Танлаш, бир қарорга келиш чоғида шахсий ҳиссиётлар эмас, жамиятнинг умумий манфаатларидан келиб чиқмоқ лозим бўлади. Акс ҳолда, «Мен бу партиянинг аъзоси эмасман» ёки «Фалон депутат менинг фалон илтимосимни бажармаган» деган тор тушунча илгарилаб кетиши мумкин.

МУҲАРРИР МИНБАРИ

Сайлов учун мамлакатнинг катта ёки кичиклиги, бой ёки мундайроқлиги аҳамиятли эмас. Ҳаёт давом этар экан, инсон ҳаёти, турмуш тарзи, дунёқараши ўзгариб, такомиллашиб борар экан, унинг иқтисодий, ҳуқуқий-маънавий эҳтиёжлари ҳам ошиб боради ва, албатта, сайлаш ва сайланиш тартиботларини янада такомиллаштириш зарурияти туғилаверади. Дунёда бирор-бир мамлакат йўққи, миллий сайлов тизимини тамомила мукаммал дея олса.

Узоққа бормайлик. Ўз бошидан не-не сайловларни ўтказган собиқ иттифоқ парчаланиб кетганидан кейин «тақдирнинг ўзи дунёнинг ягона ҳокимлиги мақомига кўтарган» (Б.Клинтон ибораси — муаллиф) Америка Қўшма Штатларини олиб кўрайлик. Бундан тўрт йил аввалги сайловлар тоғни урса талқон қиладиган (бунга кўплаб мисоллар келтириш мумкин) бу йирик мамлакатнинг сайлов тизимида жиддий номукаммалликлар ҳам борлигини кўрсатди. Бугун, мамлакат Президентлигига сайловлар арафасида ҳам оддий сайловчи олдида жавоблардан кўра саволлар кўпроқ кўндаланг бўлаётгани бежиз эмас.

Бундан тўрт йил аввал демократлар номзодини, бокс тили билан айтганда, бир-икки очко устунлик билан енгган Жорж Буш ва унинг маъмурияти олиб борган ички ва ташқи сиёсат йўлини қандай баҳоламоқ зарур? Республикачиларнинг янги консерватив қараши — мақсадга эришиш йўлида ҳамма воситалардан, жумладан, ҳарбий куч-қудратдан ҳам бевосита фойдаланиш ғояси маъқулми ёки демократлар олға сураётган — империализмнинг бироз юмшатилган шаклини танлаган афзалми?

Республикачилар ҳокимият тепасига келганларидан бери дунёда Американинг мавқеи ошдими ёки бунинг акси бўлдими? Ироқ воқеалари АҚШ образига жаҳон афкор оммаси тасаввурида қандай таҳрир киритди? Жаҳоний муаммоларни ҳал этишда АҚШнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан, бирлашган Европа, Россия, Франция, Германия, Хитой билан муносабатлари бундан буён қандай бўлади? Шу ва шу каби бири биридан мураккаб саволларга жавоб топиш, табиийки, Американинг, америкаликларнинг ички иши. Аммо инсоният ҳаётининг, кенг ва тор, тарқоқ ва тақдири бир дунёнинг бугунги ҳолатидан келиб чиқадиган бўлсак, топилажак жаволар АҚШдан ташқарида ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шу боисдан ҳам 2 ноябр куни бўлиб ўтадиган сайлов натижаларига дунёнинг етакчи қитъалари, етакчи давлатларида қизиқиш катта. Геосиёсий, стратегик тадқиқотлар марказларида, бордию республикачилар сайловда ғолиб келадиган бўлса, Американинг мавқеи навбатдаги тўрт йил ичида янада сусаяди, деган фикр мавжуд. Лекин катта чинор қуласа, унинг атрофидаги майда навниҳолларга, шубҳасиз, зиён-захмат етишини ҳисобга олиб, янги нотанишдан кўра эски танишни афзал кўраётганлар ҳам озчилик эмас. Мамлакат ичкарисида ҳар иккала номзоднинг сайлов дастурларида жиддий айирмачаликни кўрмаётганлар, «Америкада Президент ўзгариши мумкин, аммо сиёсат ўзгармайди» деган америкаликлар ўртасида машҳур нақлни эслаб, ҳамон бир қарорга келмаётганларнинг овозлари ҳам қулоққа чалиниб турибди.

Жамоатчилик фикрини ўрганиш бўйича кетма-кет ўтказилаётган сўров натижалари гоҳ республикачилар, гоҳ демократлар фойдасига ўзгариб тургани табиий бир ҳол. Сайлов тажрибаси, умуман олганда ҳам, айни Америка мисолида кўрилганида ҳам, бундай сўровлар ўта нисбий эканлигидан далолат беради. Сўнгги соатлардаги баёнотлар, шиддатли қарорлар баъзан кучлар нисбатини бутунлай ўзгартириб юбориши мумкин. АҚШ Президентлигига номзодлардан бири (Р.Рейган) ўз вақтида қора танли сайловчилар овозини олиш учун қора танли оддий ишчи ходиманинг уйига рафиқаси билан бориб тушлик қилган эди. Ва, аксинча, ноўрин бир сўз, бир ибора ишнинг пачавасини ҳам чиқариши мумкин. Масалан, 1992 йили ота Буш Арканзас штатининг собиқ губернатори, ёш Клинтон билан кураш олиб бораётганида, кимнингдир «Қандай таомларни яхши кўрасиз?» деган саволига, эҳтиётсизлик қилиб «Карам шўрвани унча ёқтирмайман» деб юборади. Карамдан тайёрланадиган овқатлар, жумладан, карам шўрва АҚШда талабаларнинг ёқимли таоми. Номзод Жоржтаун университетига келганида карамхўр талабалар уни бошларига карам баргидан қалпоқ кийиб кутиб оладилар.

Яна бир неча кундан кейин АҚШда Президентлик сайлови шов-шувлари ниҳоясига етади. Декабр адоғида мамлакатимизда Олий Мажлиснинг қуйи палатаси ва маҳаллий кенгашларга сайлов бўлиб ўтади. Лекин бу билан сайлов, сайлаш, сайланиш, танлаш ва танланиш тугамайди. Токи ҳаёт мавжуд экан, токи инсон мукаммалликка, адолатга, фаровонликка, тараққиётнинг янги-янги чўққиларига интилар экан, бу жараён узлуксиз давом этади. Қонунлар, тартиботлар мукаммаллашиб боради. Бугунги тўғри ечимлар, тўғри танловлар ўз функциясини бажариб, келажакнинг бундан-да тўғри ва адолатли ечимларига йўл беради. Дунёнинг мураккаблиги ва, айни пайтда, умидбахшлиги ҳам мана шунда!

ТАНИШ ЧЕҲРАЛАР

Кишилар орасида «Аллоҳ баъзиларга қўш-қўллаб беради», деган гап юради. Назаримда, бундайлар энг бахтли, омади чопган инсонлардир. Мен Раъно Ярашевани ана шундайлар сафига қўшгим келади.

Истараси иссиқ, юз-кўзларидан нафосат балқиб турувчи хушрўйгина бу аёлнинг бахти, аввало шундаки, у юртимизнинг энг нуфузли санъат даргоҳларидан бўлган Ўзбек Миллий академик драма театрининг таниқли актрисаларидан бири. Театр саҳнасида яратаётган турли-туман образлари билан томошабинлар қалбига йўл излайди. Бу йўлнинг машаққату қувончлардан иборат сўқмоқларини босиб ўтиш осон эмаслигини яхши билади, саҳна қаҳрамонларига сайқал беришдан чарчамайди.

Муҳими, интилишлари бесамар бўлаётгани йўқ. Зеро, бугун Раъно Ярашеванинг ўз мухлислари, саҳнага чиқишини кутадиган томошабинлари бор. Айниқса, Машраб Бобоев ва режиссёр Маҳкам Муҳамедов ҳамкорлигида яратилган "Кўнгил кўчалари" кўпсерияли видеофилмида Раънохон яратган ўқитувчи келинойи образи мухлислари сафини анчагина кенгайтирди.

Бу ёқда эса шоира Раънонинг ўй-хаёллари, орзу-армонлари, шеъриятда очмоқчи бўлган янги йўллари актриса Раънога тинчлик бермайди. У санъаткор сифатида инсон — аёл қалби кечинмаларини саҳнада деярли ҳар куни ўзидан ўтказса, шеърларида ҳам худди шундай ҳиссиётларни бошдан кечираётгани сезилиб туради. У ўз шеърларида кўнгилда яшаётганлар ва кўнгилдан қувилганлар ҳақида сўз айтади. Кишиларни яхшиликка чорлайди:

Ва руҳ азобланар, вужуд қийналар,
Ҳар босган қадаминг гуноҳдир, инсон.
Яхши амалларни қилиб қол, токи
Танангда жон бўлса! Дунё — имтиҳон!

Г.УМАРОВА

ИМКОНИЯТ БОР, ТАШАББУС-ЧИ?

Бугунги ўзбек эстрадасида бадиий мукаммал, мазмунан бақувват, дилга яқин қўшиқлар билан бирга, савияси паст, саёз, бачкана, "хонаки" хонишлар ҳам кўпайиб бораётгани ҳақида кейинги вақтларда оммавий ахборот воситаларида, турли минбарларда кўп айтилаяпти.

"Туркистон" саройида бўлиб ўтган ёш эстрада хонандалари ва истеъдодли шоирлар учрашувида бу масала кенг ва атрофлича муҳокама этилди.

Ачинарлиси шундаки, аксарият ёш қўшиқчилар, ҳатто дурустгина истеъдоди борлари ҳам ўзи "шеър" ёзиб, "куй" басталаб ашула айтишни ижодий жараён деб қарашга ўргандилар. Санъатга мана шундай юзаки, эътиборсиз муносабатда бўлиш оқибатида кўп ёш қўшиқчиларнинг репертуари енгил-елпи, умри қисқа, бачкана ашулалардан иборат бўлиб қоляпти. Бундай хонишлар тўйлар, турли кўнгилочар тадбирлар доирасидан ўтиб, катта саҳналарга, радио-телевидение эфирларига ҳам чиқиб кетяпти.

Афсуски, мана шундай хомхатала қўшиқларни тинглаб улғаяётган фарзандларимизнинг диди, маданий-маънавий савияси бузилиб, "эстрада шундай бўлиши керак" деган фикрга бориб қоляптилар. Ундан-да ёмони, тақлид асосига қурилган енгил-елпи қўшиқлар миллий қадриятларимизга, урф-одатларимизга зид бўлиб, ёш авлоднинг руҳиятига акс таъсир кўрсатмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди. Шундай қўшиқларни эшитганингда, "буларда миллий ғурур борми ўзи, миллий ғурур деган сўзнинг маъносига тушунишармикин?" деган саволлар туғилади кишида.

Агар ёш қўшиқчилар атрофларига яхшилаб назар солсалар, изланишдан эринмасалар, яхши англайдиларки, бугун юртимизда истеъдодли шоирлар ва бастакорлар кўплаб топилади. Гап фақат ўқишда, мутолаа қилишда, изланишда қолган. Қадимдан анъана бўлган устоз-шогирдлик анъаналарига риоя қилишни, шоир-бастакор-хонанда учлиги ҳамкорлигини йўлга қўйиш ва мустаҳкамлашни, вақтинчалик ҳою ҳавас, шон-шуҳратни ўйлаб эмас, ҳақиқий санъат дурдоналари яратишни, ўз халқи маданияти, маънавиятини дунё олдида муносиб намойиш этишни ўйлаб ижод қилган хонандагина ўз юртининг овози, миллатининг ғурури бўла олади. Бунга эришиш учун барча ёш эстрада хонандаларининг имконияти бор, шароити етарли, фақат ташаббус уларнинг қўлида бўлиши керак.

Йиғилишни Маданият ва спорт ишлари вазири А.Азизхўжаев олиб борди.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Ҳамза номидаги мусиқа билим юртида "Меҳр қолур, муҳаббат қолур" мавзуида адабий-бадиий кеча ўтказилди.

Меҳр ва мурувват йилига бағишланган мазкур тадбирда иштирок этган Ўзбекистон халқ шоирлари Абдулла Орипов ва Омон Матжон йиғилганларнинг саволларига атрофлича жавоб бердилар, янги шеърларидан ўқидилар.

Ўзбекистон Халқ ҳофизи Маҳмуджон Тожибоев ва Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Раҳматжон Қурбонов ижросидаги қўшиқлар кечага файз бағишлади.

* * *

— Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Нишон Отамуродов бошчилигидаги "Гиёҳ" фолклор-эстрада халқ ансамбли Данияда ижодий сафарда бўлди.

Сафар давомида "Гиёҳ"чилар бир неча таълим-тарбия масканларида бўлиб, ўз санъатларини намойиш этдилар, "Ўзбекистон: бугун ва эртага" мавзуида фотокўргазма ўтказдилар, шунингдек, даниялик ўқувчиларга миллий мусиқамиз, ўзбек рақс ва фото санъати ҳақида сўзлаб бердилар.

* * *

Садриддин Айний номидаги вилоят мусиқали драма театрида Гулчеҳра Қўлдошеванинг "Анқов ва ялқов бўривойга бўлди ов" асари асосида саҳнага қўйилган спектакл премераси бўлди. Режиссёр Бўрон Акобиров саҳналаштирган асар болаларни огоҳликка, бирдамликка, дўстликка чақиради.

М.КАРИМОВА

РАССОМ ХОТИРАСИ

Айни кунларда машҳур санъаткор, Ўзбекистон халқ рассоми Неъмат Қўзибоевнинг кўргазмаси намойиш этилмоқда. Агар рассом ҳаёт бўлганида, шу кунларда қутлуғ 75 йиллик таваллудини нишонлаётган бўларди. Неъмат Қўзибоевнинг кўпгина асарлари аллақачон мамлакатимиз мумтоз маданиятининг бир қисмига айланган. Мусаввирнинг номи кенг жамоатчиликка маълум, у республика ва чет элларда ўтказилган кўргазмалар иштирокчиси, полотнолари Санъат музейи, Алишер Навоий номидаги музейда, шунингдек, шахсий тўпламларда сақланади.

Кўргазмада мусаввирнинг самарали ижодий изланишларидан дарак берувчи этюдлар, хомаки чизма тасвирлар, тарихий композициялар намойиш этилиб, уларда рассомнинг бир неча ўн йиллар давомидаги ижодий йўли акс этган.

Н.Қўзибоев ижодида портрет жанри катта ўрин эгаллайди. Мазкур жанрдаги муҳим асарларидан бири академик Юнус Ражабий портретидир. Шунингдек, у Алишер Навоий, Беруний, Амир Темур, Фурқат, Нодирабегим, Абдулла Қодирий сингари буюк шахслар портретларининг бутун бир галереясини яратган.

Ўз ахборотимиз

ИЛМДА ҲАЛОЛЛИК ШИОРИ ЭДИ

Олимнинг умри вақт мезонлари билан ўлчанмайди. Чин олим, вужуди дунёни тарк этса-да, асарлари орқали янги ва янги авлодлар қалбида мудом яшайди. Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Бегали Қосимов шундай олимлардан эди.

У ёниб яшади. Унинг одам ва оламга, Ватан ва миллатга муносабати жадид боболаримиз кўзқараши билан мутаносиб, фаолияти улар каби серқирра эди. Агар Бегали Қосимов XX аср бошларида яшаганида, шубҳасиз, жадидчилик — миллий уйғониш ҳаракатининг энг ёрқин сиймоларидан бўларди. Гарчи у даврда яшамаса ҳам, олим ўз фидойилиги, ҳақпарастлиги, ҳатто ташқи қиёфаси билан ҳам қайсидир даражада жадидларни эслатарди. Бутун умрини миллатпарвар жадидлар фаолиятини ўрганишга бағишлагани ҳам тасодиф эмасдир балки.... Унинг асарлари миллатни ўз тарихи, бугуни ва истиқболи ҳақида ўйлашга, тафаккур юритишга ундаши билан ҳам алоҳида аҳамиятлидир.

ЯХШИЛАР ЁДИ

Профессор Бегали Қосимов «Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти» деган атамани илмий истеъмолга олиб кирди. Бу давр адабиётининг юзлаб вакиллари ижодини илк бор тадқиқ этди. Уларнинг ўрта ва олий таълим дастурлари, дарсликларидан ўрин олишида хизматлари беқиёс бўлди. Шу давр адабиётини ўрганиш бўйича илмий мактаб яратди.

Унинг асарлари наинки минтақамиз, ҳатто АҚШ ва Германия, Франция ва Туркия, Россия ва Япония каби мамлакатлар олимларининг эътиборига тушди, эътирофини қозонди. Бир қанча халқаро академияларга, илмий марказларга аъзо, мухбир аъзо этиб сайлангани бунга далил.

Илмда ҳалоллик Бегали Қосимовнинг ҳаётий аъмоли эди. Ҳақ гапни айтиш зарур бўлганида, олим ҳеч кимни аямасди. Лекин ҳақиқатни айтишда зинҳор ҳиссиётга берилмас, юксак маданият билан, чинакам олимларга хос вазминлик билан айтарди. Олим ҳаётлигида матбуотда чоп этилган сўнгги асари — «Жаҳон адабиёти» журналида (2004 йил июн) босилган «Чўлпон ҳақида роман» мақоласи бунинг яна бир исботи.

Профессор Наим Каримовнинг «Чўлпон» маърифий романи ҳақидаги ушбу мақолада асар «зийнати билан ҳам, мазмун-моҳияти билан ҳам ҳар қандай ўқувчини мамнун қилиши», муҳим ютуқлари эътироф этилган. Шунинг баробарида, мазкур китобдаги айрим камчиликлар, тузатилиши зарур бўлган ўринлар ҳақида ҳам далилланган, қувватли илмий мулоҳазалар билдирилган. Ушбу фазилатларини эътиборга олиб, мақолани газетамиз саҳифаларида эълон қилишни лозим топдик.

ТАҲРИРИЯТ

4-5

ТАНЛОВ ЯКУНЛАНДИ

Ёзувчилар уюшмаси Самарқанд вилоят бўлимида шоир Ориф Гулханий Самарқандий таваллудининг 125 йиллигига бағишланган кўрик-танлов якунланди. Танловда йигирмага яқин ижодкорлар қатнашдилар.

Вилоят болалар ва ўсмирлар ижодиёти саройида бўлиб ўтган тадбирда ғолибларга Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими ҳамда Ориф Гулханий уй-музейининг қимматбаҳо эсдалик совғалари топширилди.

Самарқандлик таниқли ижодкорлар танлов ғолибларини қутладилар.

О.ҲОЖИ

Самарқанд

"ҒАЛЛАБАНК" ҲАМКОРИНГ БЎЛСА,
ҲИСОБДАН АДАШМАЙСАН!

UJB O'ZUYJOYJAMG'ARMABANK
Imkoniyat yaratamiz

КЎПНИ КЎРГАНЛАР...

БОЛАЛАР ҚАЛБИНИНГ ҲАКИМИ

Қишлоқда бир дўстим бор. Абжал буванинг боғидан битта ғайноли ўмарсак ҳам, ўртада баҳам кўриб улғайганмиз. Унинг касби агрономлик бўлса-да, учига чиққан "китоб жинниси", гапни адабиётга бурасизми, фалсафагами, диний ёки сиёсий мавзуга ўтасизми, барибир, лип этиб ўша жойдан илиб чиқади.

Яқинда қишлоқда бўлганимда, у атайлаб шаҳарга бориб ҳам неварасига лотин ҳарфида босилган тузукроқ китоб тополмай қайтганини сўзлай бошладию, суҳбатимиз ўз-ўзидан болалар китобхонлигига келиб тақалди.

— Бир нарсага жуда ачиниб кетаяпман-да, — деб куюнди дўстим. — Ҳозирги болаларнинг аксарияти адибларимизнинг дарсликларида берилган бир-иккита шеърлари, ҳикоялари орқали ғира-шира танишади. Биронтасининг ижоди ҳақида кенгроқ тасаввурга эга эмас. Болаларга мўлжалланган китоблар илгарилари ўттиз, олтмиш, ҳатто юз минг нусха атрофида босиларди, дўконлардан олдин мактаб кутубхоналарига етиб келарди. Эсингиздами, адибларнинг юбилейлари шарафига босилган кўпжилдли асарлар шундоққина қишлоқ дўконларида ҳам сотиларди. Энди юбилей-мубилей деган гапларам камайиб кетди шекилли, а?

— Бўп турибди.

— Биламан, болалар учун ёзадиган адиблар жаҳондаям, биздаям жуда камчиликни ташкил этади. Борлариниям болаларимизга тузукроқ кўрсатолмаяпмизми дейман-да. Айтайлик, Миразиз Аъзам, Турсунбой Адашбоевларнинг олтмиш ёшида ҳам, Худойберди Тўхтабоевнинг етмиш ёшида ҳам кўпжилдли асарларига кўзимиз тушмади. Китоб жавонимга қарасам, масалан, Ҳаким Назирнинг эллик йиллигида икки жилдли, олтмиш йиллигида беш жилдли танланган асарлари босилган экан... Ҳа, айтгандай, Ҳаким Назир домла матбуотда кўринмайроқ қолдилар. Соғликлари яхшими?

Бу сира кутилмаган савол бўлди. "Ҳа, бардам-бақувват юрибдилар", дедиму, ўзим ҳам ўйланиб қолдим. Ўйлаб-ўйлаб, Ҳаким ота билан охирги марта қачон кўришганимизни аниқ эслай олмадим.

Мундоқ қараганда, бунинг таажжубланарли жойи йўқдек. Гоҳ турли адабий йиғинларда кўришиб қолиб, шингил-шингил суҳбатлашиб юрганлигимизни, гоҳ жажжи китобхонлар билан бўладиган учрашувларнинг айримларида бирга иштирок этганлигимизни ҳисобга олмаганда, у киши билан бордикелди даражасида яқинлигимиз бўлмаган. Дам бир-биридан хушахлоқ фарзандлари дуч келиб қолишса, отанинг ҳол-аҳволини суриштириб, салом йўллаб туришимни, дам бирон-бир янги китобим ёки матбуотдаги чиқишимни қутлаган бўлиб, отанинг ўзи телефонда "балли-балли"лаб қўйишлигини эса, орамизда ўзаро ҳурмат мавжудлигининг белгиси дейиш мумкин.

Газета-журнал титкилашни эрталабки нонушта, китоб дўконларида тимирскиланиб юришни кўнгилочар сайил сифатида қабул қилувчи ўша дўстимнинг охирги саволи мени бошқа ёқдан таажжубга солди — Ҳаким ота наҳотки тобора эсимиздан чиқиб бораётган бўлса? Усмон Носир билан қарийб тенгдош бўлган, Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Авлонийлар даврасини кўрган, Абдулла Қаҳҳор, Ойбек, Мақсуд Шайхзода, Ғафур Ғулом, Миртемирдек зотлар билан елкама-елка қалам тебратган, Ҳамид Олимжон, Зафар Диёр, Султон Жўра, Шукур Саъдулла, Қудрат Ҳикмат, Қуддус Муҳаммадий кабилар сафида туриб, ўзбек болалар адабиётини янгидан-янги поғоналарга кўтариш иштиёқида кўп тер тўккан бу адиб балки эстафетани Худойберди Тўхтабоев, Миразиз Аъзамлар авлодига топшириб, қариганда енгилроқ нафас олиб яшашни мақбул кўргандир. Аммо бу энди унинг даври ўтди, дегани эмас-ку. Ахир, ҳар бир даврнинг ўз хусусияти бўлган, ривожланиш босқичи бўлган, сиёсий муҳити бўлган. У ёки бу адибнинг ижодига назар ташламоқчи бўлганимизда, унинг хизматларини баҳолашга уринганимизда, шуларни ҳисобга олишимизга тўғри келади.

Баъзида тинимсиз ижоддан руҳий толиқиш боис, баъзида замонадаги кескин ўзгаришлар туфайли айрим адиблар қирқ-эллик ёшидаёқ сўна бошлаганига адабиёт олами кўп гувоҳ бўлган. Ҳаким ота шу ёшларида ҳам тиниб-тинчимай, қаламни қўлдан қўймай ҳаммамизга ибрат бўлиб турибдилар. Шундай бўлса-да, адибдан ҳадеб бугунни талаб қилавермай, кечаги ишларини ҳам ҳурматлаб турмоғимиз зарур. Вақтли матбуот ҳам, нашриётлар ҳам қилар ишни қўлдан келганича қилиб бўлган кексароқ адиблардан яна янги нарсаларни кутавериши тўғри эмас. Болалар адабиётида маълум бир ўрни бор кимсалар, мабодо ўзлари эринчоқлик қилсалар, матбуотчилар, биринчи галда болалар матбуоти ходимлари уларни қидириб топиб, ўтмиш хотиралари билан замоннинг долзарб мавзуларида суҳбатлар уюштириб туриши, илгари ёзилган асарларидан бўлса ҳам намуналар бериб боришлари лозим. Нашриётчилар мундоқроқ "янги"дан кўра синалган "эски" афзал эканини унутмаганлари маъқул. Масалан "Сариқ девни миниб", "Шум бола" каби асарлар қайта-қайта нашр қилинса-да, дўконларда сарғайиб ётгани йўқ. Кичкинтойларга бағишланган қувноқ шеърлар безакдор тарзда яна ва яна чоп этилишини митти китобхонлар орзиқиб кутишмоқда. Бинобарин, Маршак, Чуковскийларнинг деярли ҳар битта шеъри рангли китобчалар тарзида йилига, йил ора янгитдан босилавериши Россияда одат тусига кирган. Бу шеърлар ҳар сафар ўқувчига ўзгача безак билан тақдим этилади. Бу жуда тўғри йўл. Зеро, болалар туғилаверади, униб-ўсаверади, ҳар йили жажжи китобхонларнинг янги бир авлоди пайдо бўлаверади.

Болалар матбуоти, нашриётлари бизда ҳам шу йўлдан бормоқлари зарур. Изланиш учун ўзларида имконият етишмаса, болалар адабиётининг таниқли жонкуярларига таяниб, фарзандларимиз тарбияси учун бугун ҳам кечагидек фаол хизмат қила олувчи ҳар битта шеър, ҳар битта ҳикояни асраб-папалаб, кичкинтой ўқувчилар қўлига тутмоғимиз шарт. Шу томондан қаралса, «Бақалоқ ва чақалоқ», «Кенжатой», «Лочин қанотлари», «Болажонларим», «Одамнинг қадри», «Бир оғиз сўз», «Оқ фотиҳа ёки болалик саргузаштларим», «Оқибат» сингари ўнлаб китобларнинг муаллифи бўлган Ҳаким Назир асарларида бугунги кун болаларига сабоқ бера оладиганлари, маънавиятимиз ривожига ҳисса қўшадиганлари талайгина.

Ҳаким ота ижодининг бир хусусияти доимо диққатимни тортиб келган. У болаларга болачасига сўзлашга интилувчилар тоифасига киради, ифодалар ўта содда, жумлалар боғча боласининг ҳам тилини тутилтирмайдигандек. Асарларидан ўзбекона турмуш, ўзбекона ахлоқ-одобнинг иси таралиб туради.

Ўзбек болалар адабиётини тарғиб этишга астойдил хизмат қилиб келаётганлар сафида турувчи Мамасоли Жумабоев: «Ҳаким Назирнинг кўпгина ҳикоялари боғча ёшидаги ёки эндигина биринчи синфга қадам қўйган болалар ҳаётини акс эттиришга бағишланган... Бундай ҳикояларда болалар ўртасида ўзаро дўстлик, ахлоқ-одоб, аъло ўқиш, жамоат ишларида фаоллик кўрсатиш, катталарнинг юмушларига кўмаклашиш, қушлар ва жониворларга ғамхўр бўлиш, орзу-умидлар қанотида яшаш ва бошқа масалалар акс этганини кўрамиз», деб ёзганда, булар асло майда мавзулар эмаслиги, болалар хулқ-атворини шакллантиришда жиддий аҳамиятга эга эканлигини таъкидлашга урингани бежиз эмас. Турмуш кечиришда бутун бошли уйнинг ҳам, оиладаги биттагина қозон ёки чойнакнинг ҳам ўз ўрни, ўз қиммати бор. Шунга ўхшаб, фарзандлар тарбиясидаги воситалар ҳам салмоққа қараб эмас, нечоғли кераклигига қараб қадрланади. Баъзида кичик бир ҳикоя болага ўнта дарсда ололмаган зарур тушунчаларни бериши, бутун бир дарсликдан кучлироқ ижобий таъсир ўтказиши мумкин. Пайти келса, адабиёт болада яхши феъл-атвор ҳосил қилишда ота-она ва мактабдан-да устунроқ туради. Болалар адиби — болалар қалбининг ҳакими. Шу жиҳатдан қаралса, Ҳаким ота исми жисмига монанд адибдир. Унинг ижодини синчиклаб элакдан ўтказсак, болалар кўнглига яхшилик нурини таратишга қодир сўз дурлари кўплигига амин бўламиз. Ҳамма гап болаларимизга керакли нарсаларни қидириб топишдан эринмаслигимизда, болаларимизга иқтидор тилаб яшаган, яшаётганларни қадрлай билишда.

Бир ёнда турфа хил мевалар ғарқ пишиб турган боғлар, бир ёнда полиз ва сабзавот майдонлари ер узра ёйилган улкан тўй дастурхонидек ястаниб ётган масканни кезар экансиз, кимдир бу жой илгари ҳувиллоқ қўриқ бўлганини айтса, бунга ишонгингиз келмайди. Сўнг ўйланиб қоласиз — бу ерларга дастлаб кимлар сув келтирган экан? Бўз тупроққа илк бор омоч солганлар кимлар эди? Кимдир бир таноб, кимдир юз таноб ерни обод қилгандир, кимдир бир туп кўчат ўтқазиб, кимдир поёнсиз мевазор бунёд этгандир. Лекин, нима бўлгандаям, буларни ўшалар биргаликда яратишган, буларни биз қилганмиз дейишга ҳар бирининг ҳаққи бор, албатта. Маҳмуд Қошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб, Лутфий, Навоий, Машраб, Гулханий, Фурқат асарларидан тортиб, «Гўрўғли», «Алпомиш», «Кунтуғмиш» каби халқ достонларию ривоят ва эртакларимизгача қадим-қадимдан буён юртимиз фарзандлари тарбиясида катта ўрин тутиб келаётган эса-да, XIX аср сўнгроғида алоҳида йўналиш сифатида шакллана бориб, XX асрда маълум қиёфа касб этган ўзбек болалар адабиётини ҳам айнан шу ҳолатга қиёслаш мумкин. Бу жабҳада қилган хизматининг кўлами, эгаллаб турган мавқеидан қатъи назар, болалар адибларининг барчаси ушбу гулшанни яратдик, дейишга ҳақлидир. Улар орасида тўқсонни қоралаш арафасида турган, ҳаётнинг қарийб етмиш йилини диёримиз болаларига баҳоли қудрат мураббий бўлишга бағишлаган, уларнинг олам аҳли ҳавас даражада камолотга эришувини орзулаб яшаётган Ҳаким Назир ҳам бор. Унинг болаларимизга илинган юрак сўзлари ҳаётда ҳали кўп асқотади.

Анвар ОБИДЖОН

ОНА САЙЁРА — ҚЎРИҚХОНА

ЕРНИНГ ҲИМОЯ ҚОБИҒИ МУСТАҲКАММИ?

Ёхуд Антарктида узра озон туйнуги

Ойнаи жаҳондаги рекламаларга ҳам ўрганиб қолдик. Хушрўйгина қиз қилган хариди учун сотувчидан чек сўрайди. "Агар сиз пулингизни банкка топширмай даромадни соликдан яширсангиз, мен маошимни вақтида ололмайман. Демак, дўконингиздан бошқа ҳеч нарса харид қилолмайман", дейди.

Қаранг, кундалик ҳаётдаги оддий мувозанат занжирининг бузилиши нимага олиб келади. Ҳайриятки, куни кеча "чеки керак эмас" дея ўзи учун арзимас туюлган нарсага "ҳотамтойлик" қилиб кетаверадиган кимсалар хатога йўл қўяётганини англай бошладилар. Гарчи, олди-сотдидаги бундай соғлом тамойил ҳамма жойда ҳамма томонидан, ҳали охиригача тушуниб етилмаган бўлса-да, ойнаи жаҳондаги энсани қотирмайдиган рекламалар боис ижобий самара ҳам бераётир.

Кошкийди, инсон, жамият мана шундай ўзи фаҳм этмаган жуда кўп ҳақиқатларни ҳам англаб етсаю бутун инсоният оёғига тушов бўлаётган муаммолардан ўзини ва фарзандларини, келажак авлодларини қутқазса?! Бундай муаммолар эса сон мингта. Уларнинг аксарияти инсоннинг ўзи ва у яшаётган муҳит билан чамбарчас боғлиқ бўлгани боис, бу муаммоларни англамаслик инсоннинг ўз оёғига болта уришига ўхшаб кетади. Булар — ўлим қуроллари тайёрлаб сотиш ва шу йўл билан даромад топишдан ўзини тия олмаслик; террорчилик; экологик хавфсизликни назар-писанд қилмаслик ва ҳоказолар.

Бутун жаҳоннинг не-не алломалари, ижод аҳли, санъат ва спорт юлдузлари "SOS" қўнғироғини қанчалик баланд чалмасинлар, муқаррар юз бережак хавф-хатардан қанчалик огоҳ этмасинлар, Ердаги Ҳаётни сақлаб қолишни уддалаш қийин бўлган муаммолигича қолаётир. Чингиз Айтматовнинг "Кассандра тамғаси" романи инсоният учун хавф-хатардан огоҳ этувчи шундай бонг бўлгани ҳаммага маълум. Машҳур адибнинг "Оқ кема", "Қиёмат" каби асарлари ҳам маънавий-руҳий экологиянинг бузилишидан изтиробга тушган инсоннинг фалакка арз-доди янглиғ акс-садо берган эди. Инсониятни, ердаги миллион йиллар давомида яратилган жамики маданий тамаддунни "озон туйнуги" ютиб юбораман деб турганда у ёки бу халқнинг ҳудудий тобелигини сақлаш учун неча йиллардан буён давом этаётган охири йўқ урушдан тийилмасликда бирон-бир мантиқ бўлиши мумкинми?!

Бундан етти йил муқаддам Япониянинг Киото шаҳрида жаҳондаги энг нуфузли давлатларнинг вакиллари тўпланишиб, эндиликда инсоннинг техникавий фаолияти билан боғлиқ жараёнлар табиатга тузатиб бўлмас даражада зиён етказаётганига иқрор бўлдилар. Яъни Антарктида қитъаси устидаги озон қатламларининг емирилиши туфайли очилиб қолган туйнукнинг тўхтовсиз катталашиб бораётгани ниманинг оқибати эканлигига аниқ-тиниқ ташхис қўйилди. Ердаги ҳаётни чилпарчин қилиши мумкин бўлган бу жараён, аввало, саноат ишлаб чиқаришидан ҳосил бўлаётган тутунлар ва транспорт воситаларидан чиқаётган ис газларининг ҳавога кўтарилиши туфайли юз бераётир.

Хўш, Ернинг ҳимоя қобиғи — озон қатлами нима ўзи? Унга илмий манбаларда шундай таъриф берилган: ер сиртидан 10-50 км баландликда жойлашган ҳаво қатлами. 20-25 км баландликдаги муҳитда озон энг кўп тўпланади. Озон Қуёш радиациясини кучли даражада ютади. Шунинг учун Қуёш радиациясининг биологик жиҳатдан анча актив қисми ер сиртига етиб келмайди.

Демак, озон қатлами Қуёшдан келаётган саломатлик учун хатарли радиация нурларини Ер сатҳига ўтказиб юбормайдиган она сайёрамизнинг ҳимоя қобиғидир. Сўнгги йиллардаги илмий тадқиқотлардан маълум бўлишича, атмосферадаги озон қатлами бутун тирик мавжудотни хавфли радиация нурларидан муҳофазалабгина қолмай, айни чоғда, Ердаги ҳароратни бир меъёрда ушлаб турувчи мувозанат занжирининг бетакрор бир халқаси ҳам экан.

Саноатдаги ишлаб чиқариш жараёнлари ва транспорт воситаларидан чиқаётган ис газлари, биринчи навбатда, ана шу ҳимоя қобиғини емириш билан бирга ҳароратнинг ошишига ҳам сабаб бўлаётир. Ҳимоя қобиғининг емирилиши тирикликка қирон келтирувчи радиактив моддаларнинг ҳеч бир тўсиқсиз Ер сатҳига етиб келишига, бинобарин, ҳайвонот ва наботот оламининг барбод бўлишига олиб келса, ҳароратнинг кўтарилиши эса музликларнинг эриб битиши, иқлимнинг буткул ўзгариши, хатарли тўфону довуллар, тошқинлар юз беришига, Ердаги тектоник ҳаракатлар мувозанатининг издан чиқиб, вулқонларнинг уйғониши, кучли зилзилаларнинг ҳосил бўлишига олиб келиши мумки экан.

Етти йил муқаддам Киотода тўпланган жаҳон давлатларининг вакиллари ана шу хатарли жараённи тўхтатиб қолиш мақсадида бутун дунё жамоатчилигини Ернинг, ундаги Ҳаётнинг тақдири бугун ўз қўлимизда эканлиги, эртага бундай имконият бой берилиши мумкинлигидан огоҳ этдилар. Барча давлатларнинг раҳбарлари, умуминсоний тамаддун ва унинг бебаҳо бойликларини ҳимоя қилувчи жамиятлар, ижтимоий ташкилотлар номига қилинган Мурожаатда экологик хавф-хатарни бартараф этиш учун барча мамлакатлар Киото Баённомасини имзолашга даъват этилди. Баённомани имзолаш шартлари сифатида ҳавога чиқариш мумкин бўлган ис газлари миқдори бўйича ҳар бир давлат учун муайян квоталар ишлаб чиқилиб, у шу шартларни бажаришни зиммасига оладиган давлатлар ихтиёрига ҳавола қилинди. Қайсики давлат Баённомани имзоласа, ўз ҳудудидаги саноат корхоналаридан белгиланган миқдордан зиёда ис газлари чиқарилмаслигини таъминлаши, бинобарин, бунинг учун саноат корхоналарини такомиллаштириб бориши, ҳавони кўп булғаб озон қатламини тез емирадиган заҳарли тутунлар чиқарувчи ишлаб чиқариш турларидан воз кечиши ёхуд уларни экологик жиҳатдан зарарсиз усулларда ишлашга ўтказиши зарур бўлади.

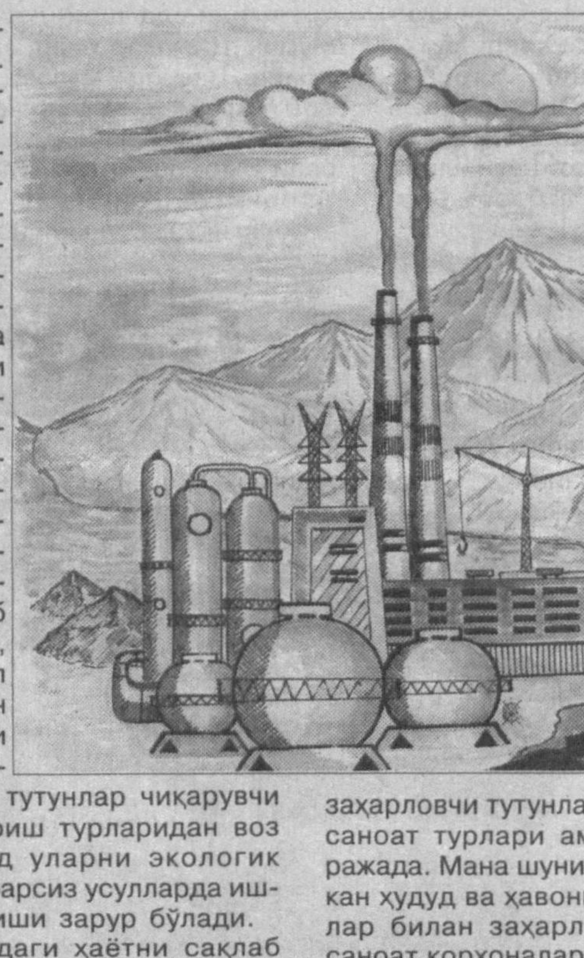

Бироқ Ердаги ҳаётни сақлаб қолишда энг зарур қадам бўлган бу даъват барча давлатлар томонидан ҳам бирдай тушунилмади. Ҳатто, кимсан, Америкадай буюк давлат ўз ҳудудидан ҳавога чиқараётган заҳарли тутунлари атмосфера ҳавосининг жамики булғанишининг учдан бир қисмини ташкил этаётганига қарамай, узоқ муҳокама жараёнларидан сўнг, ахийри Баённомани имзоламаслигини маълум қилди. Нима эмиш, индустриал жиҳатдан ҳар томонлама тараққий этган бу давлат Киото Баённомаси шартларини бажариши учун 300 миллиард доллар миқдорида харажат сарфлашига тўғри келар экан. Қаранг-а, жаҳондаги энг ривожланган, ҳаёт ҳар жиҳатдан тўкис изга тушган, моддий фаровонлик юқори даражага етган давлатнинг ҳам Ердаги ҳаётни сақлаб қолиш учун 300 миллиард маблағга кўзи қиймаяпти?! Ҳолбуки, Ироқдаги беҳуда уруш учун истаганча маблағ кўкка совурилмоқда.

Австралия ва Хитойдай йирик мамлакатлар ҳам американикларнинг йўлини тутишди. Ҳатто Япония, Канада сингари энг ривожланган мамлакатлар ҳам бу борада иккиланиб қолишди. Оқибат шу даражага бориб етдики, Киото Баённомасининг ҳаётга татбиқ этилиши ёки умуман рўёбга чиқмаслиги масаласи кескин даражада муаллақ туриб қолди. Бу жараёнда ҳал қилувчи овоз Россиянинг Баённомани имзолаши ёки имзоламаслигига боғлиқ бўлиб қолган эди. Агар бу давлат ҳам Баённомани ратификация қилишдан бош тортса, етти йил муқаддам боши бир жойга қовушган инсоният вакилларининг Ердаги ҳаётни сақлаб қолиш йўлида қўйган илк қадами самарасиз бўлиб, тирикликни, ҳаётни сақлаб қолиш учун бирдан бир зарур бўлган муҳим фурсат бой берилган бўлур эди. Ҳайриятки, Россиянинг давлат Думаси ўтган ҳафтада Киото Баённомасини тасдиқлади.

Бунинг инсоният учун муҳим жиҳати шундаки, Киото Баённомаси кучга кириши учун у Баённомани имзолаган давлатларнинг ярмидан кўпида ратификация қилиниши зарур. Чунки айнан мана шу мамлакатлар ҳавога чиқараётган жамики ис газларининг 55 фоизи учун жавобгардир. Бошқача айтганда, озон қатламига емирувчи таъсир кўрсатадиган шунча миқдордаги ис газлари улар ҳудудидаги саноат ва транспорт воситаларидан осмонга кўтарилади. Баённомани шу чоққача 126 мамлакат маъқуллаган. Уни имзолаган давлатларнинг сони жиҳатидан ҳеч бир муаммо йўқ. Бироқ, ҳамма гап шундаки, Баённомани имзолаган мамлакатларнинг аксариятида ҳавони заҳарловчи тутунлар чиқарадиган саноат турлари амалда йўқ даражада. Мана шунинг учун ҳам улкан ҳудуд ва ҳавони турфа тутунлар билан заҳарловчи минглаб саноат корхоналарига эга бўлган Россиядай катта мамлакатнинг Баённомани ратификация қилиши унинг ҳаётга татбиқ этилиш жараёнида энг муҳим ташаббус бўлиб қолиши шубҳасиз.

Бироқ, Россиянинг ўзида, худди Сибир сувларининг атиги бир қисмини Марказий Осиёга оқизиш масаласида бўлгани каби Баённоманинг тарафдорларию мухолифлари ҳам йўқ эмас. Хусусан, Президент маслаҳатчиси Андрей Илларионовнинг фикрича, бу ҳужжатни имзолаш ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини икки-уч баробар ошириш йўлидаги режаларни барбод қилади.

Хўш, нега шунга қарамай Дума бу ҳужжатни маъқуллаб овоз берди. Биринчидан, бу ҳужжатни имзолаш натижасида бой бериладиган ёки қўлга киритиладиган имкониятларни узоқ вақт ўрганиш жараёни шуни кўрсатдики, у ҳар жиҳатдан Россия учун фойдали экан. Негаки, ҳавога чиқаришга рухсат этиладиган ис газлари бўйича Россия учун белгиланган квоталар миқдори жуда катта. Ҳудудининг кенглиги ва ўрмонзорларининг бениҳоя катталигига нисбатан олиб қараганда, мавжуд саноат корхоналаридан чиқадиган тутунлар миқдори квотада рухсат этилган даражага ҳам етмайди. Демак, заҳарли тутунларни ҳавога чиқариш бўйича белгиланган квоталарининг бир қисмини ривожланган мамлакатларга сотиш йўли билан ҳам катта даромад олиш мумкин экан. Қаранг, айнан мана шу жиҳат Россиядай буюк давлатнинг Киото Баённомасини имзолаши учун бирдан бир ҳал қилувчи омил бўлиб хизмат қилди. Чунки белгиланган квоталар лимитининг бир қисмини бошқаларга сотишнинг ўзидан ўн миллиард доллар миқдорида фойда кўриш мумкин экан. Фақат АҚШнинг Баённомани имзолашдан бош тортиши бу фойдани деярли ўн баробарга камайтириб юборади. Европа Иттифоқи мамлакатлари эса шу квоталарнинг бир қисмини харид қилиш юзасидан қизғин ваъдалар бериб келганига қарамай, ҳозир амалда уни сотиб олишга унчалик ҳам шошилмаяптилар. Фақат Шарқий Европа мамлакатларигина квоталарни биринчи навбатда сотиб олишга тайёр туришибди.

Ахир, заҳарли тутунлар қайси мамлакат ҳудудидан кўтарилишидан қатъи назар, барибир, она ер экологиясига хавф солади-ку?!

Шундай экан, белгиланган квоталарни сотиш мақсадигагина таяниб иш тутиш нечоғлик ўзини оқлайди? Бунинг устига бу квоталар ҳозирча зарур бўлмагани билан у эртага албатта керак бўлади. Ўшанда эскирган саноат корхоналарини қайта жиҳозлаш учун катта маблағлар зарур бўлмайдими? Баённомани ратификация қилган давлатлардан бирортаси ҳавони ҳаддан ташқари заҳарловчи эскирган корхоналарни ёпиш ёки бутун бир тармоқни тўхтатишни талаб қилиб қолса нима бўлади? Демак, квоталарни сотиб юбориш қанчалик мақсадга мувофиқ, деган мантиқли савол ҳам келиб чиқади.

Киото Баённомасини имзолаш ғоясининг мухолифлари бир-бирига зид турли нуқтаи назарларни илгари суриш орқали, Баённома бутун жаҳонда имзоланиб кучга кирган тақдирда ҳам, ундан экологияни соғломлаштириш учун келадиган нақд самара жуда арзимасдир, деган ғайритабиий фикрни одамлар онгига сингдиришга зўр бериб уринмоқдалар. Улар ҳатто ҳавонинг ниҳоятда исиб кетиб жиддий катаклизмларга сабабчи бўлган яқин 10 йилнинг ўтган асрнинг сўнгги 15 йили ичида келганини ҳам Ер ҳароратининг глобал даражада исишига ҳеч бир алоқаси йўқ, дея изоҳламоқчи бўляптилар.

Мана шундай қарама-қаршиликларга қарамай давлат Думаси қизғин муҳокамалардан сўнг Киото Баённомасини ратификация қилди. Бу қадамни, албатта, табриклаш керак. Бу инсоният тарихида илк бор жаҳондаги барча мамлакатларнинг умумий саъй-ҳаракати билан Ер курраси экологиясини тиклаш, бинобарин, Ердаги ҳаётни сақлаб қолиш йўлида қўйилган йирик кўламдаги уриниш бўлиб қолади.

Мақолага сўнгги нуқтани қўяётганда "Машъал" радиоси тўлқинларидан хушхабар таралди. Самарқанддаги "Сино" совутгичларини ишлаб чиқарувчи корхона янги технологиялар асосидаги қайта жиҳозлашдан сўнг яна ишга тушибди. Энди совутгичларнинг музлатгич хоналари аввалгидек озон қатламини емирувчи фреон моддаси билан эмас, экологик жиҳатдан бутунлай хатарсиз бўлган бошқа моддалар билан тўлғазилаётган экан. Демак, Ердаги Ҳаётни сақлаб қолиш — атроф-муҳитни озон туйнугининг беҳад катталашиб кетиш хавфидан асраш йўлидаги умуминсоний саъй-ҳаракатларда бизнинг ҳам улушимиз бор.

Аллоҳ инъом этган еру осмоннинг мусаффолиги, пурвиқор тоғларимиз, улуғ дарёларимиз гўзаллиги — бизнинг энг катта бойлигимиз. Ҳаёт деб аталмиш буюк неъматнинг қадри биз учун ҳам, келажак авлодларимиз учун ҳам бениҳоя юксакдир.

М.АБДУЛЛАЕВ

«ВАТАНИМ ДЕБ, СЕНИ, УЙҒОНДИМ»

Оташнафас шоир Ҳамид Олимжоннинг бу жўшқин мисрасини билмаган шеърият мухлиси бўлмаса керак. 27 октябр куни «Камолот» Ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамкорлигида ўтказилган адабиёт байрами шундай номланди. Сўнгги йилларда Ёзувчилар уюшмаси ва Ёшлар ижтимоий ҳаракати истеъдодли ижодкорларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг интеллектуал салоҳиятини шакллантиришига алоҳида эътибор қаратмоқда. Ушбу маданий-маърифий кеча бунинг ёрқин далили. Таниқли адабиёт ва маданият намояндалари, Зулфия номидаги мукофот соҳибалари, олий адабиёт курси тингловчилари, пойтахт олий ўқув юртларининг истеъдодли талабалари иштирок этган адабиёт байрамини Ўзбекистон Қаҳрамони, Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов очиб, барча ёш истеъдод эгаларини самимий қутлади. «Камолот» Ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши раиси Ботир Убайдуллаев бундай байрамларни мунтазам равишда ўтказиб боришга доир режалар ҳақида сўзлади.

Анжуманда таниқли шоирлар қатори шеърият майдонига эндигина кириб келаётган ёшлар ҳам ўз ижод намуналари билан қатнашдилар. Қирққа яқин шундай ижодкорларнинг сара шеърлари жамланган «Ватаним деб, сени, уйғондим» тўплами тақдимоти байрам файзига файз қўшди. Таниқли шоирлар ва ёш истеъдодлар ўқиган шеърлар, «Ниҳол» мукофоти совриндорлари ҳамда умидли хонандалар ижро этган куй-қўшиқларда тинчлик ва озодлик, она-Ватан ва мустақиллик сингари улуғ қадриятлар тараннум этилди.

Таниқли шоирлар Сирожиддин Саййид, Салим Ашур, Иқбол Мирзо, Минҳожиддин Мирзо, Хосият Рустамова, Гулжамол Асқарова, Ориф Тўхташ, Усмон Бек, Шуҳрат Орифлар бошлаган мушоирани Зулфия мукофоти совриндорлари, Олий адабиёт курси тингловчилари давом эттирдилар.

Ушбу адабиёт байрами «Камолот» Ёшлар ижтимоий ҳаракатининг истеъдодларни қўллаб-қувватлаш бўйича Ёзувчилар уюшмаси ва бошқа ташкилотлар билан яқин ҳамкорлиги самарасидир. Ҳозир уюшма қошида «Онажоним, шеърият» ижодий тўгараги ва бошқа кенгашлар иш олиб бормоқда. Ижодкор ёшларда таржимонлик қобилиятини шакллантириш ҳам уюшма раҳбариятининг эътиборида турибди. Жаҳон тиллари университети талабаларининг хорижий тилларда ўқиган шеърлари бунга яққол мисолдир.

Тадбирда Мирзо Улуғбек номидаги Миллий университет қошидаги Олий адабиёт курсини ўтган йили тамомлаган тингловчиларга дипломлар топширилди. Бундай адабиёт байрамлари ижод оламига эндигина кириб келаётган умидли ёшларни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришда алоҳида ўрин тутади.

Насиба ЮСУПОВА

Мақсуда ЭРГАШЕВА

МОМОЛАРИМ ОҚИЛАДИР, СОҲИРАДИР

ФАХРИЯ

Бегойимлар кибор билан қарайдилар,
Сиз ўзи қай қишлоқдан, деб сўрайдилар.
Биз томоннинг чит кўйлакли гўзаллари,
Пахтазорда, қишлоқдадир, кўрмайдилар.
Момоларим оқиладир, соҳирадир,
Қалбим менинг, руҳим менинг шоирадир.

Эгним менинг сал мундайроқ кўринса ҳам,
Ҳусним менинг сал ундайроқ кўринса ҳам.
Кўйлагимнинг ёни қийиқ эмас, лекин,
Қаддим менинг сал шундайроқ кўринса ҳам. —
Момоларим оқиладир, соҳирадир,
Дилим менинг, руҳим менинг шоирадир.

Сизлар «Аква» сувлар ичиб юрсангиз ҳам,
Биз дунёнинг ғамларини ичадирмиз.
Сизга, майли, бўлаверсин бор тўкислик,
Бизлар эса камларини ичадирмиз.
Момоларим оқиладир, соҳирадир,
Кўнглим менинг, руҳим менинг шоирадир.

Ипак йўли ўтган бизнинг ҳовлимиздан,
Кўкда булут ҳосил бўлар ҳовримиздан.
Яшаяпмиз бодринг чопиб, сабзи ўтаб,
Лекин қайси жиҳат билан каммиз сиздан
Момоларим оқиладир, соҳирадир,
Жисмим менинг, руҳим менинг шоирадир.

Ҳовлидаги толдан бўлган бешигимиз,
Лўлига ҳам очиқ турар эшигимиз.
Рақсга тушсак Қизлархондан ўтамиз биз,
Юлдузхондан зўрдир айтсак қўшиғимиз.
Момоларим оқиладир, соҳирадир,
Юртим менинг, руҳим менинг шоирадир.

БИР ҚИЗ БОҒДА...

Бир қиз боғда гуллар аро
Кўмилади,
Гул чанги-ю муаттарга
Чўмилади.

Орқасидан бир бўтакўз
Бўй чўзади,
Тикангул ҳам кўйлагига
Қўл чўзади.

Гул-чаманга тегманг, дея
Зорланади,
У бировни севгани ҳам
Орланади.

У уялиб чаманзорни
Ташлаб кетар,
Сизни эса жаннатларга
Бошлаб кетар.

МУНОФИҚ

Унутилар гина ва кудрат,
Дунёда бор экан муҳаббат.
Унутилмас бир алам фақат
Дўст дўстини сотганда, ҳайҳот.
Бу гуноҳни қалам ўчирмас,
Мунофиқни худо кечирмас.

Тўлиб кетар бир кун Орол ҳам,
Бой бўлади бир кун қарол ҳам,
Фақатгина бир кам тўлмайди,
Дўстни сира сотиб бўлмайди.
Бу гуноҳни қалам ўчирмас,
Мунофиқни худо кечирмас.

Топа-тута кунинг ўтади,
Бошлаб қўйган уйинг битади,
Бир кун юрак нурайди тамом,
Дўстинг сени сотса вассалом.
Бу гуноҳни қалам ўчирмас,
Мунофиқни худо кечирмас.

ҚИЗЛАР ШЕЪР ЁЗСАНГИЗ...

Қизлар, шеър ёзсангиз
Уялиб ёзинг,
Қизил гул рангига
Бўялиб ёзинг.

Мисоли ипакдек
Химарилиб ё,
Толнинг новдасидек
Буралиб ёзинг.

Қизлар севгисини
Бақириб айтмас.
Ошиқни ёнига
Чақириб айтмас.

«Мени ундоқ ва ё
бундоқ севинг», — деб
жумлаи жаҳонга
ҳайқириб айтмас.

Қизлар шеър ёзсангиз
Савги ҳақида
Ғунчадек тортиниб,
Сиқилиб ёзинг.

Сиз чиндан севсангиз
Қизғалдоқ каби
Юраги пойига
Йиқилиб ёзинг.

Маҳмуд ТОИРОВ

МЕН СИЗНИ СОҒИНДИМ, ОЧИЛГАН КЎЗЛАР...

АЗИЗ БЎЛАРМИДИ...

Жонинг чаманида гулинг сўлмаса,
Гулюз гулоб қуйса жоминг тўлмаса,
Кексайгинг келмаса, кетгинг келмаса,
Азиз бўлармиди дунё бунчалар?

Умид уммонида кеманг чўкмаса,
Қувонч қадаҳ тутса, андуҳ тўкмаса,
Бир дўсти жонажон сени уқмаса,
Азиз бўлармиди дунё бунчалар?

Меҳрингга ташналар йўлинг кутмаса,
Оқибат болангга қондан ўтмаса,
Қартайсанг, набиранг асо тутмаса,
Азиз бўлармиди дунё бунчалар?

Зийнатинг зиёда, халқинг дуода,
Қўлларинг меҳнатда, дилинг Худода,
Юрмасанг ўзингдан рози, дунёда,
Азиз бўлармиди дунё бунчалар?

ОМАДИН ОЛМА

Кўнгилнинг тубини кўзгу кўрсатмас,
Қизарган йигитни кўзгуга солма.
Худойим, омад бер ҳар бир йигитга,
Отини олсанг ҳам омадин олма.

Яйраса ярашар йигит зотига,
Қувонч қувиб юрсин, дуодан толма.
Тоғни толқон қилсин элнинг корида,
Сочлари оқармай қоматин олма.

Муҳаббат меросдир Одам Атодан,
Момо Ҳаволарим қайғуга солма.
Севилиб яшасин, севиб яшасин,
Жонини олсанг ҳам, жононин олма.

Ҳар фарзанд умрнинг узун йўлидир,
Ўзбегим бешиги сира бўш қолма.
Йигит тиззасида ўғли ўтирсин,
Элга мардлар керак, полвонин олма.

Оллоҳим, кўзини тўқ қил йигитни,
Бир нафси йўлида юз қўйга солма,
Бергувчи ўзингсан, олгувчи ўзинг,
Орини олмагин, омадин олма.

ОЧИЛГАН КЎЗЛАР

Шунчаки ёзгим йўқ қоғоз қоралаб,
Юракни тарс этиб ёриб чиқар бу сўзлар.
Мен кўрдим, борурсиз гулзор оралаб,
Сизни соғингандим, очилган кўзлар.

Қон қақшаб пойгакда жон берди ёлғон,
Тавбага тиз чўкди титраган тизлар.
Юзларинг шунчалар ёруғми иймон,
Сизни соғингандим, очилган кўзлар.

Офтобдан доғ излаб оввора бўлган,
Офтобга қаролмай уялган юзлар.
Ҳечдан кўра кеч жиққа ёшга тўлган,
Сизни соғингандим, очилган кўзлар.

Бахтсиз бўлай демас дунёда ҳеч кас,
Сўнгги нафасда ҳам саодат излар.
Энг аввал ўзини таний олса бас,
Сўнгги нафасида очилган кўзлар.

Мен сизни соғиндим, очилган кўзлар...

ОЛСАНГ...

Набирам Илёсга

Яхшиман дейишдан ҳеч қилмайман ор,
Беайб парвардигор, қусурлар ҳам ёр.
Шундан хижолатман, бир ўтинчим бор,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

Йўл юрсанг, йўл кўпдир, қўл урсанг юмуш,
Тўрвасин тўлдирмас бу кўҳна турмуш,
Урушсанг дунёда шайтон-ла уруш,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

Бу ҳаёт ҳар куни тўрга чорламас,
Ўзини билганни мудом хорламас,
Одамлик шарафин оқлай билсанг бас,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

Кўп гапдан кўпирма, оздан орланма,
Нафсинг тиғ тутса ҳам ётга зорланма,
Ўзгалар хатосин қилмайин таъна,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

Боқийлик бахти бир Худога ёрдир,
Бошдан баланд сакраб кўплар афгордир,
Нeники тиласанг Оллоҳда бордир,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

Рост яшаш дунёда бўлмаган осон,
Кеттунча шошади бандаси ҳамон,
Вале охиратда ўтмайди ёлғон,
Олсанг, фазилатим олгин, болажон.

ЁРИШГАН ЙЎЛ СЎРАЙМАН

Қувончимнинг қатида кўкарган гул истарам,
Армонимнинг ортидан йиғлаган дил истарам.
Диллар ичра бир кимса юрмаган йўл истарам,
Кўзни юмсам, кўз очган дил сўрайман, Аллоҳим,
Юрган сари ёришган йўл сўрайман, Аллоҳим.

Сен деб йўлга чиққанни йўлга ташлаб кетмайсан,
Яхшиларни янтоқдек чўлга ташлаб кетмайсан,
Саждангда сарғайганга оби зам-зам тутгайсан,
Кўнгил берсанг кўкига, тоғ бергайсан, Аллоҳим,
Жисм берсанг жонини соғ бергайсан, Аллоҳим.

Бу дунёнинг бағрида қадам етмас жойлар кўп,
Умр бўйи оҳ урсам нолам етмас жойлар кўп,
Ўз доғидан ўзлари ор қилгувчи ойлар кўп,
Офтобинг алқаганга нур бергайсан, Аллоҳим,
Қалб тубига кул бўлмас қўр бергайсан, Аллоҳим!

Бу дунёни бозор деб келгувчи ҳам кўп экан,
Бу дунёни мозор деб ўлгувчи ҳам кўп экан,
Ла илаҳа иллоллоҳ, дея олса хўб экан,
Беҳишти муборакдан гул тиландим, Аллоҳим,
Қабримга ҳам бир чимдим нур тиландим, Аллоҳим.

ЯШАШ НИМА?

Яшаш қийин, дўстинг кулиб,
Ёвинг ёғин ялаб турса.
Ётлар эмас, туғишганлар
Етти пуштинг талаб турса.

Яшаш қийин, ит итлигин
Даста гулга ўраб турса,
Тонгда эшик очган қўшнинг,
Қоқилишинг сўраб турса.

Яшаш ширин, бир ғунчанинг
Гул бўлганин кўриб турсанг.
Оломонга инсоф бериб,
Эл бўлганин кўриб турсанг.

Яшаш ширин, бир беморга
Доридан хуш дармон бўлсанг.
Бахтдан тўйган бахтиёрга,
Олдда турган армон бўлсанг.

Яшаш яхши, бошинг етмай
Тупроқ тутган болишларга,
Нуқта қўйиб улгуролсанг,
Бу дунёдан нолишларга.

Устоз ва шогирдлар гурунги.

ҲИКОЯ

Фарҳод МУСАЖОН

ИБРАТ

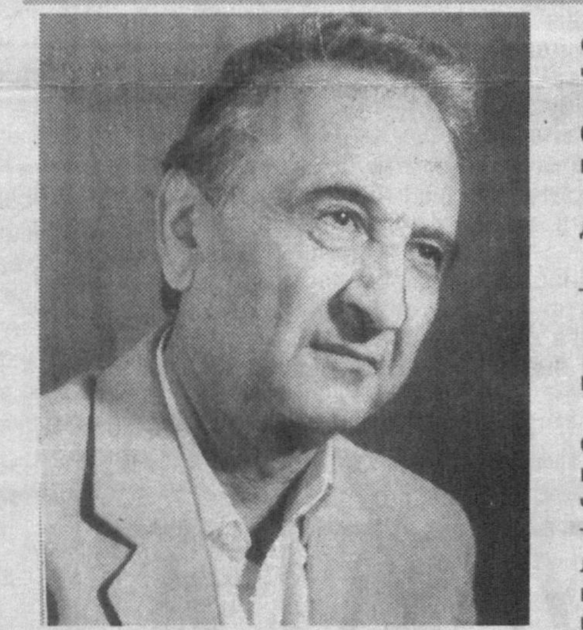

Кун айни қиёмига етган, ҳаво ёнмоқда.

Бозордан қайтаётган эр-хотин ўз кўчаларига етганларида дам олиш учун қўшни ҳовлилардан бири олдидаги ёғоч курсига чўкдилар.

— Боситхон барака топсин, эшигининг тагини гулзор қилиб қўйди, бизнинг каби толиққанлар ўтириб нафас ростлайди, — деди эр. Аёл бош силтаб маъқуллади, рўмолчаси билан пешона терини артди.

Эр ўрта бўй, эчки соқол, кўзи кулранг-кўкимтир, тетик одам эди. Аёл тескариси — нимжон, кўриниши одми, кўзлари маъюс боқарди.

Эрнинг асл исмини маҳаллада камдан кам одам билади. Уни Насиҳатхўжа деб чақиришади. Бу лақабни у бекорга олмаган: ўзини барчадан доно ҳисоблаб, ҳаммага ақл ўргатади — нонвойга нон ёпишни, чеварга кийим тикишни, устага иморат қуришни, амалдорга ишни ташкил қилишни.

Барчага ақл бўларди-ю, аммо ўзи ҳеч кимнинг гапига қулоқ тутмас, бирорта одамнинг фикрини эшитишга тоқати йўқ эди. Сабаби яна ўша — ўзини ҳаммадан билимдон санарди. Маҳалла аҳли ундан безиллаб қолган, негаки, учратган одамининг ёқасидан бўғиб тўхтатади-да, эзмаланиб насиҳатни бошлайди. Ҳозир ҳам ичи ёниб, тили қичишиб ўтирганди, бахтига, кўча этагида Матқовул кўриниб қолди-ю, ёғли ўлжани кўрган овчидек қувониб кетди.

— Ҳой бола, мундоқ кел, — деди буйруқ оҳангида.

Матқовул омади чопмаган, ношудроқ кимса эди, тўхтаб салом берди, сўнг «нима дейсиз» дегандек саволчан боқди Насиҳатхўжага.

— Сенларнинг дастингдан ўладиган бўлсак ўлиб бўлдик-ку, — аччиқ таънадан бошлади сўзни Насиҳатхўжа.

Томдан тараша тушгандек бу хуруждан Матқовул донг қотиб қолди.

— Қачон бизларни тинч қўясанлар? — Насиҳатхўжа энди дўққа кўчди.

Матқовул аранг ўзига келди.

— Нима қилиб тинчингизни бузибмиз?

— Ия, манавининг гапини?! — Насиҳатхўжа шох ташлаб ўшқирди, — ҳеч нарса билмагандек нима қилиб тинчингизни бузибмиз дейди-я? Эр-хотин Худонинг берган куни кўчани бошларингга кўтариб қирилишасан. Қўни-қўшниларга на кундузи тинчлик бор, на кечаси, жонга тегди сенларнинг жанжалларинг!

Матқовул гуноҳкорона бош эгди.

— Нима қилай, шунақа ношукур бандага йўлиққанман.

— Айбни хотинга тўнкама, қарс икки қўлдан чиқади.

— Сиз уни билмайсиз, ғалвани доим ўша бошлайди. Қачон бошқа эркакларга ўхшаб рўзғор тебратишни эплайсиз, болалар оч-яланғоч, деб қулоқ-миямни егани еган. Маошимни бир тийинигача қолдирмай қўлига олиб келиб бераман, уч кунда адо қилиб, яна дийдиёсини бошлайди, — Матқовул ўксиб ҳасрат қилди.

— Гап маошда эмас, яхши топиб гапиради, ёмон қопиб, дейдилар. Сен муросани билмайсан, қўрссан. Хотин зоти ширин гапнинг гадоси. Дўқ урмай, Худо хоҳласа ишимиз юришиб кетади, дея ётиғи билан тушунтирсанг, тушунади, — насиҳатни бошлади Насиҳатхўжа.

— Тушунмайди, ғирт нодон у, — эътироз билдирди Матқовул, — неча марта айтганман, сабр қил, Худо хоҳласа бойиб кетамиз, деб. Кошки гапга қулоқ тутса, — Матқовул хўрлиги келиб нолиди, — оғзимни очишим билан «уйланган кунингиздан бери, мана йигирма йил бўляпти, шу гапни қайтарасиз, бойиш ўрнига кундан кунга баттар бўляпмиз», деб итдек қопиб беради. Шундан кейин меники ҳам тутади, чидолмай сўкаман, таъсир қилмаса, гоҳида ураман.

— Ана энди сиринг ошкор бўлди! Зўравонсан, золимсан! — нафрат билан ҳайқирди Насиҳатхўжа. — Ҳой бола, хотинни урсанг бир кун сени худо уради. Шуни бир билиб қўй.

— Нима, унда хотиндан қўрқиб яшаш керакми. Попугини пасайтириб қўймасам, бошимда ёнғоқ чақади.

— Сени мен ақлли-ҳушли одам десам, ғирт сўтак экансан-ку, — куйиниб давом этди Насиҳатхўжа, — хотиндан қўрқмайман деган эркаклар жоҳил бўлади. Аёл киши гўдакдек беҳимоя. Бекорга заифа дейишмайди. Росмана эркак аёлнинг ҳурматини жойига қўяди, иззат-нафсини қадрлайди. Мана биз опоғойинг билан бирга яшаб келаётганимизга ўттиз йилдан ошди. Шу давр ичида уни бир марта ҳам чертмаганман, чертиш у ёқда турсин, ҳатто овозимни баландлатмаганман. Ҳа, кафтимда олиб юраман. Ишонмасанг мана, ўзининг юз-кўзи, сўра ўзидан, — Насиҳатхўжа хотинига юзланди, — Айт, сени ҳеч хафа қилганманми?

Опоғойи ёқинқирамай «йўқ» дегандек бош чайқади.

— Уйда жанжал чиқишига аввало оила боши — эр айбдор, — ҳукм чиқараётгандек совуқ овозда давом этди Насиҳатхўжа.

Матқовул чўзилиб кетган насиҳатлардан зерика бошлаганди, гапга чек қўйишнинг пайига тушди.

— Биламан, эр жарақ-жарақ пул топиб келса яхши, мен бир қоровулман, топиш-тутишим ҳалигидек. Шундоқ экан, минг ширин гапирай, барибир ёқмайман хотинга.

— Янглишасан! — Насиҳатхўжа қизишиб кучанди, — жарақ-жарақ пул топиб келганинг тақдирда ҳам хотинингни одам ўрнида кўрмай хор қилар экансан, оилангда иноқлик ҳам, ҳаловат ҳам бўлмайди. Тўғри, аёл зоти борки, яхши еб, яхши кийингиси келади, янги чиққан кийимбош, ҳар хил тақинчоқларга ўч бўлади. Мана, опоғойинг ҳам ҳалигача уни олиб беринг, буни олиб беринг, деб хархаша қилади. Раъйига қараб «хўп, пул тушса олиб бераман» дейман. «Йўқ» деган совуқ гапдан насия бўлса ҳам ширин сўз маъқул. Шунда ғалва чиқмайди. Эру хотин сан-манга бордими, тамом, уйдан барака кўтарилади.

Матқовул Насиҳатхўжадан қай йўсинда қутилишни билмай, хит бўлди. Қўлини кўксига қўйиб ёлворди.

— Узр тақсир, мен нонга кетаётгандим...

Насиҳатхўжа ўлжасини осонликча қўлдан чиқармайдиган ғаддор овчилардан эди.

— Баъзи эркаклар бўлади, иккиюзламачи, — Матқовулнинг узрига мутлақо эътибор бермай давом этди у. — Улар хотинга фақат ўринда ширин гапиради, бошқа пайт қўрслик, дағаллик қилиб зулм ўтказади. Ўшанақалар садқаи эркак кетсин!.. Мен опоғойингни росмана ҳурмат қиламан. Баъзи ноинсофларга ўхшаб, бутун оғирликни хотиннинг елкасига ортиб қўймайман. Қозон-товоққа, супур-сидирга ҳам қарашиб кетавераман, уй юмуши эркакнинг иши эмас, деб қаққайиб ўтирмайман.

Матқовул оғиз очгани хезланган эди, Насиҳатхўжа яна имкон бермади.

— Яна бир тоифа қуруқ савлат димоғдорлар бор, хотин судраб юришдан номус қиладилар. Мен ҳеч қаёққа ёлғиз бормайман. Тўй-ҳашам дейсанми, зиёфатми, туғилган кунми, концерту томошаларгами, ҳаммасига опоғойинг билан бирга борамиз. Чунки жуфти ҳалолимнинг нафақат кийимию овқатини бўйнимга олганман, балки...

Энди Матқовул Насиҳатхўжанинг сўзини бўлди.

— Тақсир, магазин ёпилиб қолмасин, уйга қуруқ қайтсам, хотин икки ямлаб бир ютади, — росмана ёлворди Матқовул.

— Борасан, обедга ҳали бор! — жеркиб берди Насиҳатхўжа, — шошилмасдан гапни эшит, жиндак мағзини чақ. Нега жон ачитиб гапиряпман сенга? Мендан ибрат олгин, демоқчиман. Бизлардан ибрат олсанг, кам бўлмайсан, оиланг билан тинч-тотув, ҳузур-ҳаловатда яшайсан, жанжал нималигини билмайсан...

— Хўп, тақсир, ибрат оламиз! — деди сабр косаси тўлган Матқовул, сўнг, «хафа бўлса бўлар» деб жуфтакни ростлаб қолди.

— Гапни уқдингми, хотинни ҳурмат қил, асл эркак бўлсанг! — Матқовулнинг ортидан қичқирди Насиҳатхўжа гапи чала қолганидан аччиқланиб, — тавба, буларга яхши бўлгин, деб насиҳат қилсанг, эшитиш малол келади!

Насиҳатхўжа сал ҳовуридан тушиб, хотинига юзланди.

— Анча дамингни олволдингми, онаси?! Энди турақол. Мен бирровга Боситхонга учраб кетаман, суннат қилмоқчи экан, билай-чи, қанча гуруч дамламоқчи, қанча одам айтмоқчи. Ҳа, маҳалладан бемаслаҳат иш тутмасин. Сен боравер, онаси, бу ёғи озгина қолди, бир ҳафсала қилсанг, етиб оласан.

Аёл бир эмас, иккита зил-замбил халтани аранг кўтариб ўрнидан турди, оёқлари чалишиб, инқиллаб-синқиллаб йўлга тушди.

— Ҳой, эҳтиёт бўл, тағин йиқилиб ўт-бўтингни майиб қилиб ўтирма, — сўнгги насиҳатни берди Насиҳатхўжа ва Боситхонникига кириб кетди.

ТИЛ БАЙРАМИ — ДИЛ БАЙРАМИ

Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганининг ўн беш йиллигига бағишланган тадбирлар, учрашув ва суҳбатлар юртимиз шаҳар ва қишлоқлари, кўплаб таълим масканларида байрамона тусда ўтказилди. Ўтган шанба куни шундай тадбирлардан бири Тошкентдаги Темир йўл транспорти муҳандислари институтининг мухташам залида бўлиб, талабалар, шу олий ўқув юрти қошидаги академик лицей тингловчилари ва педагоглари таниқли шоир ва олимлар, санъаткорлар билан учрашдилар.

Ўзбекистон халқ шоири Нормурод Нарзуллаев талабалар ва тингловчиларни байрам билан самимий қутлаб, она тилимизга юксак мақом берилган йиллардаги ижтимоий жараёнлар ва тилимизнинг бугунги кундаги нуфузи ҳақида сўзлаб берди. Сўнг ўзининг бир қанча янги шеърларидан ўқиб талабалар олқишига сазовор бўлди. Таниқли шоира ва олима Шафиқа Ёрқин ўз сўзида Алишер Навоийдек улуғ бобомизнинг она тили бўлган ўзбек тилига бугунги кунда Афғонистонда ҳам эътибор ошганлигини таъкидлади. Олима ўзга тиллардан она тилимизга кириб қолган айрим сўзларни қўллаш жараёнида баъзи сухандонлар йўл қўяётган хатоликларга ҳам тўхталиб, тилимизнинг бор гўзаллиги ва жозибаси, сўзларни тўғри истифода этиш билан боғлиқлигига аҳамият қаратди. Сўнгра ўзининг ўзбек ва форс тилларида битган шеър ва ғазалларидан намуналар ўқиди.

Тошкент давлат Шарқшунослик институти доценти Марҳабо Мирзажонова, ЎзМУ доценти Тожихон Собитова ҳамда академик лицей муаллимаси, филология фанлари номзоди Ойгул Искандароваларнинг дил сўзлари, дуторчи қизлар ансамбли хонандаси Дилнавоз Ашурова ижросидаги дилбар қўшиқлар тил байрамига ўзига хос руҳ бағишлади. Талабалар ва тингловчилар ўқиган шеърлар, ижро этган куй-қўшиқлар ва рақслар ҳам кўнгилларни шод этди.

ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА

«Театр» журналининг 2004 йил 4-сони нашрдан чиқди.

Журналнинг мазкур сони Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг ўн уч йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги сўзи билан очилади. Санъатшунослик номзоди Б.Шодиевнинг «Истиқлол туғи» мақоласида мустақил юртимизда байрам ва томошаларнинг, театрлашган майдон томошаларининг янги тизими шаклланганини, ўзига хос санъат тури таркиб топганини ҳақида фикр юритилади.

Ўзбекистон Академик рус драма театрининг 70 йиллигига бағишланган мазмундор мақолалар туркумини санъатшунослик доктори М.Тўлахўжаева тайёрлаган. «Шекспир комедиясининг замонавий талқини» мақоласида (муаллифлар — С.Қодирова, Д.Қодирова) Миллий театрда режиссёр А.Хўжақулиев томонидан саҳналаштирилган Шекспирнинг «Ёз тунидаги ғаройиботлар» комедиясининг ютуқ ва камчиликлари таҳлил этилган. Филология фанлари доктори Н.Каримовнинг театр санъатимизнинг шаклланишида хизмати сингган Фуад Саллавий ҳаёти ва фаолияти ҳақида ҳикоя қилувчи ва Ўзбекистон санъат арбоби М.Муҳамедовнинг «Ўзбек операсида речитатив муаммолари» сарлавҳали мақолалари муштарийларда жиддий қизиқиш уйғотиши тайин.

Таниқли рақкоса, актриса ва режиссёр Юлдуз Исматова фаолиятига бағишланган Т.Турсуновнинг «Рақс театри санами» мақоласини, истеъдодли актёрлар Боир Холмирзаев ҳамда Раҳимжон Маматалиев билан суҳбатларни ҳам журналнинг ушбу сонида ўқийсиз.

И.Пунинскаянинг «Ибтидо хатоси» опера-ораторияси ҳақидаги мулоҳазалари, кулги санъати муаммоларига бағишланган. О.Султоновнинг тадқиқоти, қолаверса, «Чизги», «Ёднома», «Изҳор» рукнларида берилган материаллар ҳам журнал мундарижасини бойитган.

X-XI асрларда Марказий Осиё, жумладан, Хоразм диёрида илм-фан юқори чўққиларга кўтарилди. Бу масканда жаҳон фани хазинасига мислсиз ҳисса қўшган Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Абу Мансур ас-Саолибий каби буюк алломалар яшаб, ижод этдилар.

ФАЛАСТИНЛИК ОЛИМА ЖАСОРАТИ

Хоразм адабиёти ҳақида йирик тадқиқот

Хоразм диёрида аниқ фанлар билан бир қаторда араб тилидаги бадиий адабиёт ҳам ривожланган. Ҳозиргача умумхоразм адабиётининг X-XI асрлардаги ягона намунаси Абу Мансур ас-Саолибийнинг «Йатимат ад-даҳр фи маҳосин аҳл ал-аср» («Аср аҳлининг фазилатлари ҳақида замонасининг дурдонаси») тазкираси орқали бу адабиётнинг айрим намуналари бизгача етиб келган. Тазкира тўртинчи қисмининг I-III боблари бухоролик арабийнавис шоирларга, IV боби эса хоразмлик шоирларга бағишланган, қолган бобларида хуросонлик шоирлар ҳақида маълумотлар ва уларнинг шеърларидан парчалар берилган.

Марказий Осиёда яшаб, давр тақозосига кўра, ўз асарларини араб тилида ёзган шоирлар ҳақидаги ягона манба «Йатимат ад-даҳр» тазкирасини ўзбек тилига таржима қилиб, сўзбоши, изоҳ ва кўрсаткичлари билан нашр этиш имконига эга бўлган эдик («Фан» нашриёти, 1976). «Бухоронинг арабийнавис шоирлари» («Фан», 1965), «Берунийга замондош шоирлар» («Фан», 1975) рисолалари ва бошқа бир қанча мақолаларда Бухоро ва Хоразмда X-XI аср бошларида яшаган арабийнавис шоирлар ҳаёти ва ижодини «Йатимат ад-даҳр» маълумотлари асосида ёритиб бердик. Лекин Хоразмнинг араб тилидаги адабиётини, наср ва шеъриятини ҳар томонлама ўрганиш, бу мумтоз адабиётга оид маълумотларни дунёнинг бошқа кутубхоналаридан топиб, тадқиқ қилиш шарқшунос-адабиётшунослар олдида турган муҳим вазифадир.

Араб тилидаги манбалар асосидагина амалга ошириш мумкин бўлган бундай машаққатли ва савобли ишни ҳозирча фаластинлик олима Ҳинд Ҳусайн Тоҳа уддалаган. У 1976 йили «Хоразм иқлимида араб адабиёти» номли 519 бетдан иборат йирик тадқиқотини чоп эттирди. Китоб Хоразмнинг араблар томонидан босиб олинганидан бошлаб хоразмшоҳлар давлатининг инқирозигача бўлган 550 йиллик даврдаги Хоразм адабиёти тарихини ўз ичига олган.

Ироқлик олим доктор Жалил Саъид китобга ёзган тақризида қуйидагиларни эътироф этди: «Биз олимани хотирамизни Мовароуннаҳр ва унга ёндош бўлган заминларга йўналтирадиган ушбу мавзуни танлагани билан қутлаймиз. У ерда араб Ислом маданиятига ҳисса қўшган шаҳарлар ўзининг кўплаб олимлари, ёзувчи ва шоирлари билан юқори даражада турган. Улар ўзларининг илм ва одоблари, наср ва назмдаги баҳслари ва китоблари билан араб маданиятини тараннум этганлар».

Жалил Саъид Мовароуннаҳр халқининг илм-фанга, қадимий қўлёзмаларга қизиқиши, уларни авайлаб асраши ҳақида мароқ билан ёзади. Тақриз муаллифи Хоразмдаги бой маданиятга оид манбаларнинг, хоразмлик олимлар асарларининг араб мамлакатлари кутубхоналарида йўқлиги, топиш қийинлиги ҳақида ёзиб, Ҳинд Ҳусайн Тоҳанинг китоби Хоразм тарихи, адабиёти ва умуман, маданияти билан қизиқувчи араб олимлари ва талабалари учун катта аҳамиятга эга эканлигини таъкидлайди.

Хоразмдан етишиб чиққан машҳур қорилардан Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Гурганжийни тилга олиб, дунёни кезиб, қироат илми ҳақида фойдали асар ёзганини таъкидлаб, яна Саккокий ва Ал-Мутарразий каби олимлар хизматини зикр этиб, Хоразм аҳлидан адаб, тафсир, луғат, наҳв (грамматика) ва баёнда дунёни билган Аз-Замахшарийдек олимнинг ўзи улар учун етарлидир, деб ёзади тақризчи. Тақриз якунида олима Ҳинд Ҳусайн Тоҳанинг бу асарни ёзишда чеккан машаққатлари ҳар қандай мақтовга сазоворлиги алоҳида эътироф этилади.

Китобга Хоразмнинг ўша даврга оид харитаси ҳам илова қилинган. Унда Хоразмнинг шаҳарлари, йўллари, дарё ва анҳорлари кўрсатилган.

Ҳинд Ҳусайн Тоҳа китоб муқаддимасида талабалик йиллари Хоразм адабиётига қизиққани ва тадқиқоти учун манбаларни қийинчилик билан тўплаганини ёзади. Маълум бўлишича, мавзунинг араб адабиёти тарихида ўрганилмай келинган соҳа экани тадқиқотчини бу ишга қўл уришга ундаган. Муаллиф: «Бу мавзуни танлашимнинг бошқа бир сабаби, унинг жиддийлиги ва кўп вақтлар тадқиқотчиларнинг назаридан четда бўлиб келганлигидир. Қадимги ва ҳозирги манбаларни тўплаш учун узоқ вақт кезишимга тўғри келди. Бу манбалар адабий ёки луғавий, тарихий ё жуғрофий бўлсин, бу ишга қаттиқ бел боғладим», деб ёзади.

Шунингдек, у ўз асарини ёзиш жараёнида Абу Мансур ас-Саолибийнинг «Йатимат ад-даҳр» тазкирасидан, унинг давоми Ал-Боҳирзийнинг «Думят ал-қаср ва усрат аҳл ал-аср» («Қаср тасвири ва аср аҳлининг бошпанаси») ва Имодуддин ал-Исфаҳонийнинг «Харидад ал-қаср ва жаридад аҳл ал-аср» («Қаср бокираси ва аср аҳли ҳақида маълумот») асарларидан фойдаланганини қайд қилиб ўтган.

«Хоразм иқлимида араб адабиёти» китоби иккита йирик бобдан таркиб топган. Биринчи боб Хоразм шеъриятига бағишланиб, унда бу адабиётнинг йўналишлари, бадиияти, ўзига хос хусусиятлари ва матнларининг ўрганилиши ҳақида мулоҳаза юритилган. Сўнгра энг таниқли шоирлари ҳақида маълумотлар берилиб, уларнинг шеърлари таҳлил этилган. Бу боб олтита фаслдан иборат: биринчи фаслда шеъриятнинг тараққиёти, йўналишлари, мавзулари, турлари, хусусияти, бадиий санъатлари нақл қилинган. Иккинчи фасл Абу Бакр ал-Хоразмийга бағишланган. Унда шоир ҳаёти, марсиялари, фалсафий ва ҳикматли шеърлари ҳақида, учинчи фаслда Абулқосим Замахшарий ҳақида сўз юритилиб, унинг ҳаёти ва шеъриятининг энг муҳим йўналишлари девони асосида таҳлил этилган.

Тўртинчи фасл эса Ал-Қосим ибн Ҳусайн, Муҳаммад ибн Ҳомид ва Раққошийлар шеърларини ўрганишга бағишланган. Улар ҳақида маълумотнинг камлиги, ижодларидан намуналар кам сақлангани таҳлилни хийла қийинлаштирганини муаллиф таъкидлаб ўтган. Бешинчи фаслда Хоразмга келиб қолган шоирлар, уларнинг мазкур воҳа шеърияти йўналишига таъсири атрофида фикр юритилади. Бу шоирлар Абу Ҳомид ибн ар-Рабий ал-Ғарнотий, Ибн Унайн, Ёқуб ибн ал-Жандий, Муҳаммад ибн Аҳмад ан-Насавий, Муҳаммад ибн Ҳусайн ал-Котиблардир. «Ўз ватанларида яшаш қийинлигидан ёки ҳокимлар ўтказган зулм туфайли уларда бу иқлимга ҳижрат қилиш рағбати туғилган... Муҳожирларнинг кўпчилиги бу ерда маданият ва маърифат соҳасида катта ютуқларга эришганлар, уларнинг ҳаёти хоразмлик адиблар ижодий фаолияти билан қўшилиб кетган... Муҳожир зиёлилар Хоразмни тавоф қилганлар, ўз юртларига қайтгач, бу ердаги маданиятдан юртдошларини баҳраманд этганлар. Улар дунё кезган, Сайфуддавла ал-Ҳамадоний саройида яшаган имом Жоруллоҳ аз-Замахшарийдан илм олишган, Абу Бакр ал-Хоразмий каби шоирлар ижодидан ўрганишган», деб ёзади олима.

Демак, Хоразм диёри ислом уйғониш даврида мусулмон оламига машҳур бўлган, ўз юртига сиғмаган кўплаб олим, адиб ва шоирлар бу иқлимдан ўзларига бошпана топганлар.

Олтинчи фасл хоразмшоҳлар, айниқса, хоразмшоҳ Отсиз саройига келиб қолган шоирларга бағишланган.

Китобнинг иккинчи бобида Хоразмнинг 550 йиллик насрий адабиёти ҳар томонлама тадқиқ қилинган. Беш фаслдан иборат бу бобнинг биринчи фаслида Хоразмнинг насрий адабиёти умумий таҳлили берилган. Иккинчи фаслда насрий адабиётнинг икки муҳим шакли — илмий наср ва адабий наср таҳлил қилинган. Фаслнинг илмий адабиётга оид қисмида астрономия, математика, жўғрофия, фалсафа, грамматика каби фанларга оид насрий асарлар ҳақида мулоҳаза юритилган.

Учинчи фасл Абу Бакр Хоразмийга бағишланган бўлиб, унинг умумараб насридаги мавқеи ёритиб берилган. Бу адибнинг юксак ҳурматга сазоворлиги, рисолалари мустақил ўрганишга лойиқлиги, унинг ўзига хос насрий адабиёт вакили эканлигини Ҳинд Ҳусайн алоҳида қайд қилиб ўтган. Абулқосим Замахшарий ижоди, унинг панд-насиҳатга оид мақомот ва мақолалари, «Атвоқ аз-заҳаб» («Олтин шодалар») ва «Ал-Калам ан-навобиғ» («Машҳур кишилар ҳақида сўз») асарлари таҳлили китобнинг тўртинчи фаслида берилган. Бешинчи фасл эса Рашидуддин Ватвот ижодини ўрганишга бағишланган бўлиб, унинг араб адабий меросига қўшган улкан ҳиссаси баён этилган.

«Ўйлайманки, — деб ёзади муаллиф, — бу араб адабиёти тарихига оид камтарин илмий иш билан анча жаҳду ҳаракат ва сабр-тоқат кўргазиб, мазкур ишнинг уддасидан чиқа олдим... Ушбу (илмий) баҳсимда имкон қадар савобга эришишга ҳаракат қилдим. Зотан, бу соҳадаги ҳар бир ишда савоб менга ҳамроҳ бўлди ва ўз ниятимга етдим. Мен интилган мақсадимга ихлос билан бор куч-ғайратимни сарф қилдим.»

Биз — ўзбек олимлари ҳам Хоразм адабиётига меҳр қўйиб, неча йиллар ранжу заҳмат чекиб, ушбу адабиётимиз тарихи учун ниҳоятда қимматли асарни рўёбга чиқарган фаластинлик олима ҳақиқатдан катта илмий ишга қўл уриб, унинг уддасидан чиқа олганига иқрор бўлган ҳолда, Ҳинд Ҳусайн Тоҳага миннатдорчилик изҳор этамиз. «Хоразм иқлимида араб адабиёти» китобининг яна бир илмий қиммати шундаки, ҳозирги замон илмий асарлар нашри талабларига тўла жавоб берадиган ҳолда чоп этилган. Бу асар қадимий Хоразм маданияти ва Марказий Осиё халқларининг нафақат адабий, балки илмий, тарихий, жўғрофий ва бошқа жиҳатларини ўрганишда ҳам жуда муҳим аҳамиятга эга.

Исматилла АБДУЛЛАЕВ
филология фанлари доктори, профессор

ЖАҲОН АДАБИЁТИ ЯНГИЛИКЛАРИ

МАРКЕСНИНГ ЯНГИ РОМАНИ

Испанияда машҳур колумбиялик ёзувчи, Нобел мукофоти совриндори Габриел Гарсия Маркеснинг «Менинг ғамгин ойимчаларим ҳақида эсдаликлар» номли янги романи сотувга чиқди.

Маркеснинг бу янги асарида кесатиқ ва юмор орқали бир муҳаббат қиссаси тасвирланган. Роман воқеалари ўн тўрт яшар қизни севиб қолган журъатсиз тўқсон ёшли қари чол тилидан ҳикоя қилинади. Маркес ҳажман унча катта бўлмаган янги «... эсдаликлар»ида яна бир бор бадиий сўз устаси эканлигини намоён эта олган.

«ДОН КИХОТ» 500 ЁШДА

2005 йили Испанияда «Дон Кихот» романинг илк бор чоп этилганининг 500 йиллиги нишонланади. Шу муносабат билан Мигел Сервантеснинг ўлмас асари тўлиқ матнлар асосида юзлаб филологларнинг ўн йиллик меҳнатлари самараси ўлароқ қайта нашр қилинди.

Лойиҳа раҳбари Қироллик тиллар академияси аъзоси Франсиско Рикониинг таъкидлашича, янги нашр буюк ёзувчининг инквизиция сиқуви остида таҳрир қилинган матнининг аслидан олинган бўлиб, 1349 саҳифани ташкил этади. Бу мукаммал нашрда батафсил изоҳлари, Гюстав Доре, Пикассо ва бошқа буюк рассомларнинг расмлари, жаҳонгашта ғамгин рицарнинг Ла Маншга сафари харитаси ҳам берилган. Фойдаланилган матал ва мақолаларнинг тўлиқ рўйхати келтирилган.

Нашр сифатли матбаачилиги билан ном таратган «Сиркуло де Лекторс» китобсеварлар клубига қарашли «Галаксия Гуттебер» нашриётида босилган. Китобнинг баҳоси 50 евро.

БУКЕР СОВРИНДОРИ

Лондондаги тантанали маросимида 2004 йил учун Букер номли адабиёт мукофоти ғолиби эълон қилинди. Британиялик ёзувчи Алан Холингхерст «Гўзаллик чизиқлари» романи учун шу мукофот совриндори бўлди.

Романда Оксфорд университети битирувчиси Николас Гестнинг қалб кечинмалари ва тартибсиз ҳаёти ҳақида ҳикоя қилинади. Воқеалар замирида 80-йилларда Лондондаги киборлар доираси тасвирланади.

Алан Холингхерст 1954 йил май ойида Англиянинг Глостеришр графлигида туғилган. Оксфорд университетида ўқиган ва шу ерда дарс берган. У бир неча бадиий асарлар муаллифи. Ҳозир Лондонда яшайди.

Букер мукофоти ғолиби 50 минг фунт стерлингга эга бўлади.

Мукофотнинг 35 йиллик тарихидан маълумки, Букер ғолибларининг китоблари ҳеч қийинчиликларсиз чоп қилинади. Жанубий африкалик ёзувчи Жон Максвем Кутзее икки марта ушбу мукофот соҳиби бўлган (1983 ва 1999 йиллар). Ўтган йили эса, у адабиёт бўйича Нобел мукофотини олди.

Д.РАЖАБ тайёрлади.

ИККИ ОҒИЗ ДИЛ СЎЗИ

АЁЛ ҚАЛБИ ТУҒЁНЛАРИ

Не-не ҳофизу шоирларни ижод майдонига учирма қилган Олтиариқда туғилиб, кетмонининг кафтида ой ботиб тонг отадиган миришкор деҳқон Абдурашид ака оиласида тарбия топган Энахон Сиддиқова болалик чоғларидаёқ шеъриятга ҳавас қўйганди. Мактабни битириб, Фарғона Давлат педагогика институтида таҳсил олган йилларида, кейинчалик ўрта мактабларда ёшларга таълим бериб, туман ва вилоят миқёсидаги масъул вазифаларда хизмат қилиб юрган пайтларида шеъриятга бўлган бу ҳаваси чинакам ишққа айланди. Айни пайтда Энахон Сиддиқова Республика Ёзувчилар уюшмаси Фарғона вилояти бўлимининг масъул котиби бўлиб ишлаб келаётир.

Энахон болалигида кечган бир воқеани бот-бот эслайди: девор-дармиён қўшнилари муаллима Руқия опанинг уйида китоб кўп эди. Қизи билан ўйнагани бу хонадонга чиққанида Энахон кўзларини китобдан узолмасди. Ёш қизалоқнинг ўқишга иштиёқини сезган Руқия опа унга истаган китобни берар, кейин таассуротларини сўраб турарди... Бу омил бўлажак шоира ижодига тамал тошини қўйган бўлса ажабмас.

Туман газетаси қошида Анвар Обиджон ташкил этган тўгаракка қатнай бошлагач эса, шеърият оламининг сир-асрорларидан хабардор бўла борди, илк машқлари газетада эълон қилинди. Кейинча Энахоннинг шеърлари «Саодат» журналида, баёзларда босилиб чиқди, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида атоқли шоир Эркин Воҳидов ёш қаламкашга «Оқ йўл» тилади. Таниқли ижодкорларнинг эътибори, эътирофи Энахонга қанот бағишлади, уни ижодий изланишга ундади.

Шоиранинг «Қоракўз турналар» номли илк тўпламига кирган шеърларда «Бир шеърнинг дардида қалби ўртанган», дунёнинг ташвишларини елкасига олган лирик қаҳрамоннинг дил розларини тинглаймиз:

Бир шеърнинг дардида қалбим ўртанар,
Ҳур бўлур бу дунё, ёлғонлар куяр.
Йиғласа, ёзуғинг олмас ер куяр,
Дардларингдан йироқ осмонлар куяр.

Ушбу тўпламга кирган шеърлари билан Энахон ўзининг истеъдодини, дардларини ўта назокат, теран нафосат билан ифодалай оладиган ижодкор бўлиб етишаётганини намоён эта билди. Унинг кейинги мажмуалари — «Суманбар насим» (1997) ва яқинда чоп этилган «Кўнглим уфқлари» тўпламлари шоира ижодий уфқлари янада кенгайиб, тиниқлашиб бораётганини кўрсатди.

Ўзбекистон Қаҳрамони атоқли шоир Абдулла Орипов тўпламга ёзган сўзбошисида таъкидлаганидек, Энахон «Куюнчак шоира. Шеърлари самимий. У ўз шеърларида аёл қалбининг туғёнлари, инсон ҳаётининг турли лаҳзаларини қаламга олади. Ватанга муҳаббат, мустақилликка садоқат мавзулари, озод ва обод юрт манзараларини бир қаламкаш сифатида ғурур билан куйлайди. Фикр ва тасвир уйғунлиги, мавзунинг ҳиссий-эмоционал оҳангга йўғрилганлиги, образнинг предметлашгани шеъриятда бағоят қадрланади. Энахоннинг шеърларида ана шундай хусусиятлар кўзга ташланади.»

Энахон куйлаган ўзбек аёли ўзининг сурати ва сийрати билан бошқа ижодкорлар яратган аёл образидан фарқ қилади. Бу аёл бахтли, у ишлаётган «кетмоннинг кифтида ой тўлишади». Бахти баркамоллиги шундаки, бу аёл «хиёнатнинг оғушида лаззатланиб, Поклик нелигини унутган дунё»ни ўзининг бепардоз гўзаллиги, миннатсиз вафоси билан асрашга қодир. Шунинг учун уни:

Бир гулдай асрагил, гулбаргдай асра,
Нажот фариштам де, мардим деб асра.
Палахмон тошидай сабрим деб асра,
Аҳли аёлингни асрагил, элим —

дея илтижо қилади шоира замондошига. Чунки:

У кирган эшикка чироқ қўяр Бахт,
Ёстиқларин тавоф қилар Муҳаббат.
Фаришталар исмин қилар тиловат,
Мен сенга бош эгдим, азизам аёл.

Энахон Сиддиқова «Кўнгил тугунларини ечмоқлик мушкул» бўлган ишга жазм этган шоиралардан. Унинг нияти «Бедорликнинг туғини» баланд кўтариб, «Сўзларни гулханлар янглиғ оловлантириш»дан иборатдир.

Устоз шоиримиз Абдулла Орипов шоира «сатрларидаги назокат, қочиримлару водийликларга хос лутф»ни алоҳида қайд этар экан, «Энахоннинг кўнгил уфқлари кенг»лигига ҳам урғу беради. Биз ҳам ана шу кенг уфқларнинг назокату таровати янада мукаммал бўлишини тилаб қоламиз.

Йўлдош СОЛИЖОНОВ,
филология фанлари доктори

ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА

«Жаҳон адабиёти» журналининг 2004 йил август ва сентябр ойлари сонлари нашрдан чиқди.

Муштарийлар севимли нашрлари бўлмиш «Жаҳон адабиёти»нинг ҳар бир сонида дунё адабиётида яратилган турли жанрлардаги асарларни илк бор она тилларида ўқишга одатланишган. Шу маънода, журналнинг август ойи сони мундарижаси Ғарбу Шарқнинг довруқли адиблари ижодидан танлаб таржима қилинган асарларга бой. Жумладан, таниқли араб ёзувчиси Ҳамза Муҳаммад Букрий қаламига мансуб «Сафо айвони» романи, умуман, бу адиб ижоди китобхонларимиз учун ўзига хос янгилик. Асарда ўтган аср бошларида Маккадаги ижтимоий муҳит, у ердаги ҳаёт ва урф-одатлар ҳақида кенг маълумотлар берилган. Романни араб тилидан Муртазо Сайдумаров таржима қилган.

Бу галги «шеърият минтақалари»да сиз машҳур рус шоири Александр Блок поэзиясидан намуналарни Дилором Абдураҳмон таржимасида ўқийсиз. III-IV асрлар, яъни «Олтин сулола» даври, деб аталмиш қадим Хитой шеъриятидан шоир Турсун Али таржимасида тақдим этилган бир туркум шеърларда табиат гўзаллигига шайдолик қадим хитойлик шоирлар учун чинакам илҳом манбаи бўлганига ишонч ҳосил этасиз. Шу сонда берилган «Хитой халқ мақоллари» (Азизхон таржимаси) шеърлардан олган таассуротингизни янада тўлдиради, теранлик бағишлайди.

«Илҳому ҳолнинг сирини изоҳлаш истаги, санъатнинг ҳаракатлантирувчи гавҳари ким ёки нима эканлигини билиш»га иштиёқ туйсангиз Фрасин Проузнинг «Илҳом умри» асаридан берилган парчалар (Дилдора Алиева таржимаси) билан танишинг. Ҳулкар Содиқованинг «Портретларда ёзувчи қиёфаси» мақоласида таниқли адабиётшунослар ижоди мисолида адабий портретларга хос хусусиятлар борасида мулоҳаза юритилади.

Журналнинг август ойи сонида сиз И.Шоунинг «Бой ва камбағал» романининг давомини, Пьер Булнинг «Маймунлар сайёраси» асарининг якуний қисмини ҳам ўқийсиз.

«Жаҳон адабиёти»нинг сентябр ойи сони Ватанимиз мустақиллигининг 13 йиллигига бағишланган Мирпўлат Мирзонинг «Мен нечун севаман Ўзбекистонни» сарлавҳали мақоласи билан очилади. Муаллиф шу номдаги машҳур шеър асносида асл қўшиқларнинг завол билмаслиги, агар бундай шеър Ватан ҳақида бўлса, унинг яна ҳам устуворлиги ҳақида ҳаяжон билан ёзган.

Журналнинг мазкур сони мундарижасини бойитган асар, шубҳасиз, ёзувчи Ғаффор Ҳотамовнинг «Тарихнинг қонли ва кўзёшли саҳифалари» номли рисоласи. Адашганлар, бузғунчилар ва исёнчилар ҳақида теран таҳлил воситасида, аниқ далиллар орқали ҳикоя қилинган мазкур рисолага сўзбошисида Тошкент шаҳар бош имом-хатиби Анвар қори Турсунов шундай ёзади: «Рисолани диққат билан, холислик билан мутолаа қилган ҳар бир китобхон бундай адашган, бузғунчи ва исёнчи тоифалар кирдикорларини атрофлича муҳокама этиши, зарарли қилмишлари моҳиятини англаб етиши, дунё ҳаёти, ота-оналик шарти ва фарзанд парвариши ҳақида жиддий ўйга толиши муқаррардир».

Саргузашт, детектив ва фантастик адабиёт ишқибозлари журналнинг бу сонида ажойиб туҳфага эга бўлишади. Машҳур инглиз адиби Уилки Коллинзнинг «Ойтош» романи саргузашт жанрининг илк намуналаридан. Ғоятда мароқли сюжетга қурилган бу романда Ҳиндистондан олиб келинган қимматбаҳо олмос туфайли бир гуруҳ одамларнинг бошига тушган турфа воқеалар ҳикоя қилинган. Асарни Озод Шарафиддинов таржима қилган.

Перулик оташнафас шоир Сесар Вальехонинг бир туркум шеърларини Абдул Ҳамид таржимасида ўқийсиз. Таниқли уйғур шоири Азизийнинг шеърларининг уйғур тилидан таржимаси (Ҳурматжон Фикрат ўгирган) ҳам шу сонда эълон қилинган.

«Тоҳир ва Зуҳра» фильми ижодкори Наби Ғаниев қисқагина (49 йил) умр кўрган. Шу қисқа умрнинг бир қисмини зиндонда, кейин эса НКВД ходимлари назорати остида ўтказган... Ҳамидулла Акбаровнинг «Қувонч ва ташвишлар» мақоласида буюк санъаткоримиз ҳақида батафсил маълумот оласиз.

Шунингдек, журналнинг сентябр ойи сонида бир йўла икки йирик асар — И.Шоунинг «Бой ва камбағал» ҳамда Ҳ.Муҳаммад Букрийнинг «Сафо айвони» романлари якуний қисмларини ўқийсиз.

ЧЎЛПОН ҲАҚИДА

(Наим Каримов "Чўлпон. Маърифий роман. "Шарқ" НМАК, Тошкент, 2003)

Бугунги кунимизнинг машҳур адабиётшуносларидан Наим Каримовнинг "Чўлпон" асари босмадан чиқиб, китобхонлар қўлига тегди. Бирдан айта қолай, китоб зийнати билан ҳам, мазмун-моҳияти билан ҳам ҳар қандай ўқувчини мамнун қилади. Бежирим, дид билан ишланган муқова, юқорида олислардаги қуёшнинг лоқайд ёғдуларига қўшилиб кетгувчи мовийлик (эҳтимол, ҳаёт уммонига ёйилган шаҳид боболаримиз қонидир), китоб юзига тўғри тўртбурчак ичига туширилган яшил маскан ва унинг ўртасидаги Чўлпон ҳайкали (балки, Ватан келажаги ва бунда шоиримиз қадри) бу беназир истеъдод қисматига (тўғрироғи, тақдирига) ишора қилгандек. Китобни қўлга олар экансиз, вужудингизни аллақандай бир илиқлик чулғаб олади. Чунки бу ном бугун ҳар бир ўзбек зиёлиси қалбида яшамоқда. Гарчи унинг шуҳрати XX асрнинг 20-йилларидаги каби бўлмаса-да, ҳар қалай кўнгилга яқин турадилар. Айниқса, ижодкор ёшлар юксак қадрлайдилар. Биздагина эмас, четда ҳам унинг ҳурмати баланд. XX аср ўзбек адабиёти ҳақида қай бир хорижий мамлакатда илмий иш қилинган бўлса, марказий ўринда Чўлпон турган.

Ўзим дуч келган бир воқеани айтай. 1995 йилда Ўзбекистондан 4 киши Анқарага уч ойлик илмий сафарга бордик. "Турк дунёси адабиёти" ва "Турк дунёси тарихи" ёзилаяпти. Олти туркий жумҳурият – Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Туркманистон, Озарбайжон, Туркиядан мутахассислар иштирок этишаяпти. Китобга кирадиган ҳар бир адабий шахс ҳақидаги материални биргаликда атрофлича муҳокама қиламиз. Бир куни аҳволимиздан хабар олгани таълим вазирининг муовини келди. Ишларимизнинг қандай бораётганлиги ҳақида суриштира туриб, бирдан бизга юзланди, "XX асрдан ўзбеклардан кимларни олаяпсиз?" деб қолди. Бир бошдан санай бошладим. Сабри чидамади. "Чўлпон борми?" деди. "Албатта, бор-да, усиз янги ўзбек шеъриятини тасаввур қилиб бўладими?" дедим. "Яхши!", – деди бир қадар қониқиш билан. Сўнг қандай шеърлари танлаб олинганлигига ўтди. Яна жавобимнинг ўртасида шошқин аралашди. "Мана бу шеъри борми, анавинақа бошланарди-ку..." Бир дақиқа ўйлаб олди-да, туркча талаффузда бошлади:

Гулан башқалардир, оғлаян банам...

Вазир муовини шоирнинг "Мен ва бошқалар"ини ўқий кетди... Сўнгроқ Ҳусайн Ўзбой билан учрашдим. У Чўлпон ҳақида докторлик диссертацияси ёзган ва "Чўлпон шеърлари" номли китоб чоп эттирган эди. Биздаги чўлпоншуносларни, биринчи навбатда, Озод акани суриштирди, адабиёт ҳақида узоқ суҳбатлар қурдик, чўлпонхонлик қилдик. Амин бўлдимки, Чўлпонни Туркияда биздан кам билмайдилар. Ўйлайманки, бу ҳол биргина Туркияда эмас. Лекин гап шундаки, уни англамоқ керак. Бунинг учун эса кашф этмоқ керак. Бугунги кун нуқтаи назаридан қайта идрок этмоқ лозим.

Ўзбекистонда мана шу жараён кечаяпти ва Наим Каримовнинг мазкур китоби бу борадаги жиддий қадамлардан. Муаллиф биринчи маротаба Чўлпоннинг ҳаёт йўлини давр контекстида, унга дахлдор расмий-норасмий, хусусий-умумий факт ва ҳужжатларни, эътироф-эътирозларни жалб этган ҳолда ва энг муҳими, бевосита асарларидан келиб чиқиб ёритишни бош мақсад қилиб олган ва бунга бир қадар муяссар ҳам бўлган.

Муаллиф асар жанрини "маърифий роман" деб белгилайди. Бу биз ўрганган "роман"лардан эмас, албатта. Эҳтимол, уни "роман-эссе" ёхуд ҳатто "биографик роман-эссе" деб аташ маъқулдир. Ҳарҳолда китобда ижодий-биографик йўналиш устувор. Шунга қарамасдан, у биргина Чўлпон доирасида қолмайди, албатта. У – яқин ижтимоий-маданий тарихимизнинг катта-кичик саҳифалари, таъкидлаш керак, ўқилмаган саҳифалари. Аниқроғи, улар бугунги кун нуқтаи назаридан, Ватан ва Миллат манфаатидан келиб чиқиб тадқиқ этилмаган эди. Сарлавҳаларига эътибор берсангиз, бунга ишонч ҳосил қиласиз. Чунончи: "Чиғатой гурунги", "Қизил Шарқ поезди", "Бухоро ахбори", "Балжувон", "Нашри маориф", "Дархон", "Кўгарт водийси", "Ўзбек драмастудияси", "Чўлпон театри", "Ҳужум" ва ҳоказо. Бу саҳифаларнинг барчаси Чўлпон тақдири орқали ёритилган. Муаллиф бу буюк истеъдод шахси, фаолияти билан боғлиқ бор нарсани тўплашга ва тадқиқотга жалб этишга ҳаракат қилади. Энг майда ёхуд энг зиддиятли тафсилларгача назардан қочирмайди. Бу борада турли-туман давлат ва жамоат архивлари, биринчи навбатда, Ўзбекистон Миллий хавфсизлик хизмати ва ижодий ташкилотлар ҳужжатгоҳи материалларидан, замондошлари хотираларидан, вақтли матбуот маълумотларидан кенг фойдаланади.

Бу ўринда, муаллифнинг Салимхон Тиллахонов "кўрсатма"си муносабати билан билдирган бир қатор мулоҳазалари, хусусан, 20-йилларда "ўз миллатини севиш" маъносида кенг ишлатилиб, 30-йилларда сиёсий ранг берилган ва "тавқи лаънат"га айлантирилган "миллатчилик" атамасига берган изоҳ ва шарҳлари (176-177 бетлар), "Дархон"даги Чўлпон мақолаларида "босмачилик"ни "тинч" йўл билан "тугатиш" борасидаги мулоҳазалар акс этганига диққатни қаратиши (203-205 бетлар) каби бугунги кун нуқтаи назаридан ғоят муҳим бўлган фикрларни таъкидламоқ керак.

Айни пайтда, совет қатағон даври ҳужжатларига ёндашишда маълум нозик жиҳатлар борлигини, жумладан, миллий зиёлилар бир-бирига атайин қайралиб айбномаларнинг деярли барчаси бичиб тўқилганини ҳам назардан қочирмайди. Иккинчидан, муаллиф ўринли қайд этганидек, "...жамиятни қарама-қарши синфларга ажратиб юборган Совет давлати яна бир синфни – хоинлар ва сотқинлар синфини вужудга келтир"ган эди (442-бет). Тарихнинг ажиб "такаррури" (Чўлпон) бор. Машҳур Гаспринский XIX аср сўнгидаги хоинларимиз даври ҳақида ёзган эди:

"Шоҳ Темур замонинда ҳар бири бир арслон ўлан туркистонийлар бу замонда таъсири зулм ва истибдод ила бирор сочсиз хотин, соқолли заифалар поясина кирмиш эди. Эски илм ва уламодан ҳам деярли асар қолмаган. Холис ва ҳалол (киши) қолмай, узун чопонларга, хилъатларга ўралган риёкор кўпайган эди. Золимлар йўлини тўсадиган шариат аҳли тугаб, золимларга фатво топиб бериб, 5-10 тилла-олтун учун сабоҳдан оқшома қадар "омин-омин" айтиб, миллатни хароб ва барбод этганлар саноқсиз эди. Қандай бахтсизликки, бир учи Садди Чинга, дигар учи Ўрта ер денгизига чиққан салтанат баҳодирларининг авлоди ёшликда баччалик, сўнг эса баччабозлик ҳаромликлари ичида умр кечирадирлар эди. Умаро ва вукалонинг аксари ё Эрон асирларидан, ё баччалик қилганларидан мансабга кўтарилар эди. Шижоат майдонида Темурларнинг, Шайбонийларнинг исми шарифлари унутилгани каби илм майдонида Ибн Синолар, Форобийлар, маориф майдонида Али Қушчи, Улуғбеклар ёддан чиқиб, бутун Мовароуннаҳр бир хонақойи паришон ва диёри дарвешон ўлмиш эди. Илм, ҳилм, маориф иззат-нафс ва ҳайсият (ҳурмат-эътибор) риёкорликка айланган эди. Бу сўзлар балки аччиқ сўзлардир, лекин тўғри сўзлардир. Тарих ёзадиган муаррих мадҳия ёзадиган мирза эмас"[1].

Ниҳоят, машъум 30-йиллар қурбонларининг бола-чақалари ўша давр суд-терговишларига ҳақ-ноҳақ жалб этилиб, қатағон манфаатига мослаб гувоҳликлари олинган ва ҳужжатларга муҳрланиб қолган минг-минглаб кишиларнинг авлодлари билан бугун ёнма-ён яшайдилар. Бинобарин, масаланинг илмий жиҳатидан ташқари амалий-ҳаётий томонлари ҳам йўқ эмас.

Китобнинг муҳим ютуқларидан бири, фикримизча, Чўлпон асарларининг яратилиш тарихи билан боғлиқ мулоҳазалардир. Бу жиҳатдан, унинг шахсий-интим ҳаёти тадқиқи, "Уйғониш" тўпламидаги "Юрт қайғуси" рукни остида берилган шеърлар шарҳи, шоир руҳиятини очишга уриниш, Чўлпон ва турк адабиёти масаласининг қўйилиши ҳамда ёритилиши, 1923-1925 йиллардаги Москва адабий муҳитига доир фикр-мулоҳазалар, "Гамлет" таржимасига, умуман таржималарга кўрилган тайёргарлик каби кўпдан-кўп ижодий масалалар борасидаги факт ва материаллар янгилиги билангина эмас, талқин ва ёндашуви, ҳатто пафоси билан ҳам мароқлидир. Айниқса, бутун ҳаёти кеча-ю кундуз ёт кўзлар назоратида кечган шоирнинг ижод лаҳзаларини тиклашга бўлган уринишни алоҳида таъкидлаш керак. Хусусан, Чўлпон ён дафтарининг, умуман у ёзган нарсаларнинг "тўсатдан" ички ишлар ходимлари қўлига тушиб қолиши билан боғлиқ воқеалар баёни муаллифнинг улкан хизмати ва жасоратидан нишонадир. Шунингдек, машҳур адибнинг катта-кичик замон-

Инсон умрининг ҳамма даврлари ҳам нимаси биландир ёдда қолади, лекин, назаримда, ҳеч бири ўқувчилик йилларига тенглаша олмайди. Бу даврдаги беғуборлик, соддалик, самимийлик бетакрор ва унутилмасдир.

Бизнинг болалигимиз узоқ давом этиб, кўпчиликнинг тинкасини қуритган иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларга тўғри келган. Ҳали очарчилик хонадонларни тарк этмаганига, ҳаёт кечириш оғир бўлишига қарамай мактабларда интизом жуда кучли бўлиб, ўқувчилар орасида ҳаракатчан, тиришқоқ, иқтидорлилар кўпчиликни ташкил қиларди.

ТАХТАПУЛЛИК ХАЁЛПАРАСТ

Ўрта бўйли, қорамағиздан келган, сергайрат дўстим Аброр Қосимов ана шундай ўқувчилар сирасига кириб, мактабдошларимизнинг диққат марказида турарди.

Ҳали 13-14 ёшидаёқ бўйнига фотоаппаратни илиб олиб, кўзига чиройли кўринган нарсаларни, айниқса, табиат манзараларини суратга олишни яхши кўрарди. Муҳими, Аброрда фантазия ниҳоятда кучли эди. У усталик билан муаллимларимиз характерини тасвирлаб берарди. Бир куни география устозимиз Шариф қори Латипов доскага илиб қўйган дунё харитаси ёнига келиб, кўрсаткични қўлига олиб, атрофини ўраб турган ўқувчиларни ўн-ўн беш дақиқа ичида ўзи ҳозиргина, айни вақтнинг ўзида тўқиб чиқараётган ҳикояларига маҳлиё қилиб дунёни сайр эттириб чиқди. Худди ўша мамлакатларни кўзи билан кўриб қўйгандай ҳикоя қиларкан, биз унинг ўз тенгдошимиз эканини унутиб, борлиғимиз билан тўқималари ичига ғарқ бўлиб кетгандик.

Кези келганда шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, 1972 йили Аброр Қосимовнинг «Кўкдаги фарёд» номли фантастик ҳикояси мўъжазгина китобча шаклида ўттиз минг нусхада чоп этилган.

Биз Тахтапулдаги Маннон Уйғур номидаги 22-ўрта мактабда ўқирдик. Дарсдан бўш вақтларимизда «Бой ила хизматчи», «Алишер Навоий», «Собир Раҳимов», «Ревизор» каби асарларни иштиёқ билан саҳналаштириб, томоша кўрсатардик. Ўша пайтларда Аброр «Ревизор»даги Хлестаков образини берилиб ўйнагани, асарга ўзи «режиссёрлик» қилгани ҳамон ёдимда.

Хуллас, Аброр 1958 йили Тошкент театр ва рассомлик санъати институтининг актёрлик факультетига ўқишга кирди. Ўша йиллар бу улуғ даргоҳда режиссёр, Ўзбекистон халқ артисти Тошхўжа Хўжаев талабаларга актёрлик маҳоратидан сабоқ берарди. Унинг улкан тажрибасидан баҳраманд бўлган Аброр Сурхондарёдаги Термиз мусиқали драма театрига режиссёр қилиб тайинланди. Бу ерда «Тоҳир ва Зуҳра», «Нурхон», «Суймаганга суйкалма» каби мусиқали драмаларни саҳналаштирди.

ИККИ ОҒИЗ ДИЛ СЎЗИ

1961 йили А.Қосимов республика радиосига ишга таклиф қилинди. У янги радиожурналлар, рукнлар, туркум эшиттиришларни эфирга таратишда, «Ёшлик», «Табассум», «Дугоналар», «Ватандошлар», «Қувноқ тўлқинлар» каби дастурларнинг шаклланишида ташаббус кўрсатди.

Унинг Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён», Садриддин Айнийнинг «Судхўрнинг ўлими», Максим Горкийнинг «Челкаш», «Изергил кампир», Эркин Воҳидовнинг «Орзу чашмаси», Ҳайриддин Салоҳнинг «Наъматак» асарлари асосида яратган элликдан ортиқ радиопостановка ва спектакллари Ўзбекистон радиосининг олтин фондидан ўрин олган.

Кейинчалик «Мосфилм» киностудиясида икки йил ўқишни битириб келган ижодкор «Ўзбектелефилм» киностудиясида биринчилардан бўлиб манзарали филмлар яратишга қўл урaди. Унинг «Баҳор» киноновелласи, «Ҳамробувининг эртаги», «Қоракўл», «Орол этюдлари», «Муножот», «Хива», «Самарқанд», «Кўҳна Урганч» каби филмлари томошабинларга манзур бўлди.

Заҳматкаш режиссёр «Ўзбектелефилм»да бир қанча тарихий филмларни суратга олди. У режиссёрлик қилган «Йўл бўлсин», «Гулистондан жудо» филмлари уйғур ва ўзбек халқларининг қадимий алоқалари ҳамда Буюк ипак йўли ҳақида ҳикоя қилади. «Гулобод ва хон Феруз» филмининг сценарий муаллифи Тамилла Қосимова. Асар Хоразм хони — Муҳаммад Раҳимхон Соний — Феруз ҳаётига бағишланади.

Олти қисмдан иборат «Акбарнинг саргузаштлари» филми эса ўз даврининг билимли, зиёли ишбилармонларидан бўлган, немис ва рус тилларини яхши ўзлаштирган, А.Қосимовнинг отаси Саидакбар Қосимовнинг ҳаёти ва фаолиятига бағишланган бўлиб, унда ўзбек-немис ҳамкорлиги тарихи тараннум этилади. Унинг «Жаҳон отин Увайсий» номли кўп қисмли бадиий филми ҳам зангори экранда намойиш этилган.

Айни вақтда Аброр Қосимов бироз хасталаниб қолганига қарамай, уйғур ва ўзбек халқларининг дўстлиги ва соф ёшларнинг севгисини тараннум этувчи икки қисмдан иборат «Қашқар гўзали» филми устида ишламоқда.

Таниқли кинопублицист, сермаҳсул режиссёр Аброр Қосимовга соғлиқ-саломатлик, узоқ умр, бардамлик тилаб: «Бўш келма, дўстим!» дейман. Етмиш баҳоринг муборак, синфдош!

Жаҳонгир ПИРМУҲАМЕДОВ

Суратда: Аброр Қосимов ва синглиси Тамилла Қосимова

Яқинда бир даврада таниқли режиссёр Маҳкам Муҳамедов билан ҳамсуҳбат бўлиб қолдим. Гап айланиб, ижодий ҳамкорлик, хусусан, унинг марҳум драматург Машраб Бобоев билан ишлаган пайтларига келиб тақалди.

«РУБОБИМ ТОРИ ИККИДУР...»

Бир ижодий ҳамкорлик қиссаси

Очиғи, бу мен учун ҳам кутилган, ҳам кутилмаган мавзу эди. Чехову Станиславский каби драматургу режиссёрлар, Илфу Петров каби ёзувчилар, Элдор Рязанову Эмил Брагинский сингари сценарийчилар ҳақида ўқиганмиз, эшитганмиз. Лекин ўзимизда-чи?

Маннон Уйғур ва Комил Яшин, Етим Бобожонов ва Уйғун, Александр Гинзбург ва Абдулла Қаҳҳор, Тошхўжа Хўжаев ва Баҳром Раҳмонов... назаримда, бу мавзу санъатшунослар ва журналистлар олдида «очилмаган қўриқ» бўлиб ётгандек...

Маълум бўлишича Маҳкам ака Машраб Бобоев билан чорак аср давомида ҳамкорликда «Ўттиз ёшлилар», «Ер томири», «Ўз ўйингдасан» сингари спектакллар, «Ирода» номли икки қисмли видеофилм ва 50 серияли «Кўнгил кўчалари» телесериали устида ишлаган экан. Суҳбатимиз шулардан бошланди.

— 1978 йил эди, — деб эслайди Маҳкам ака, — Сирдарё вилоят театрига ишга ўтган кезларим. Бир куни хизмат юзасидан Тошкентга келганимда, Маданият ишлари вазирлигида драматург Ҳайитмат Расул билан учрашиб қолдим. У менга икки йилдан бери «Репертуар бўлими»да ётган бир пиесани берди. Ўқиб чиқдим. Менга ёқди. Театримиз жамоасига тавсия қилдим. Ҳаммага маъқул тушди. Унинг муаллифи ўша вақтгача мен шоир сифатида билганим — Машраб Бобоев, асарнинг номи «Ўттиз ёшлилар» эди. Драма жамоатчилик томонидан жуда яхши қабул қилинди. Шу-шу Машраб билан ҳамкорлигимиз бошланиб кетди...

Беихтиёр, раҳматли Машраб аканинг бундан ўн йилча муқаддам «Ёшлик» журналида ёзганларини эсладим.

«Маҳкам Муҳамедов биринчи режиссёрим, — деб ёзганди ўшанда Машраб ака. — Ҳаётда юз берадиган баъзи ҳодисаларнинг биринчиси алоҳида ўрин тутади. Кейинги ҳодисаларнинг самараси, моҳияти, аҳамияти ҳам кўпинча ўша, биринчи ҳодисани мазмуни, самарасига боғлиқ бўлади.

Биринчи марта драматургияга қўл урган, ҳали бу соҳанинг ташкилий йўл-йўриқларидан бехабар бўлгани учун нима қиларини билмай юрган одамнинг аҳволини тасаввур қилиб кўринг. Яна мутасадди кишилар бу одамнинг асарини ўқиб, бирон-бир фикр айтиш, йўл-йўриқ кўрсатиш ўрнига, ҳар хил йўллар билан уни чалғитишга уриниб турса!.. У одам яхшими-ёмонми шеърини ёзиб юравериш ўрнига, пиеса ёзгани учун ўзини лаънатлаб, энди бундай «номаъқулчилик»ни қилмасликка қасам ичиб қўйганида, тасодифан ўша асарни ўқиб қолган режиссёр ҳеч иккиланмасдан, баралла: «Бу пиесани мен қўяман» деса!..

Маҳкам Муҳамедов билан танишув, ижодий ҳамкорлигимиз шундай бошланган эди...»

— «Ўттиз ёшлилар» спектакли Сирдарё театрига том маънода шуҳрат келтирди, — давом этади Муҳамедов. Театр ўз мавсумини шу асар билан очадиган бўлди. Спектакл радиомонтажи ҳали-ҳамон «Театр микрофон олдида» рукни остида эшиттирилиб турилади.

Лекин буларнинг ҳаммаси осонликча бўлмади. Машраб инсон ва ижодкор сифатида менга жуда ёққан эди. Лекин, «шоирчилик» деймизми, ҳар қандай ижодкорнинг ўзига яраша феъл-атвори, инжиқликлари бўлади. Машраб ҳам бунақа «фазилатлар»дан мустасно эмасди. Баҳслашган, тортишган, ҳатто аразлашган пайтларимиз ҳам бўларди. Иш жараёнида, албатта. Энг асосийси, биз «тил топиша» бошлаган эдик...

Машраб Бобоев ана ўша ижодий изланишлар ҳақида шундай ёзганди:

«Ўттиз ёшлилар» саҳналаштирилаётган кезлари мен спектаклнинг шакли-шамойилидан келиб чиқиб, унинг боши ва охирига биттадан шеър ёзиб берай дедим. Гапим у кишига маъқул бўлдию, аммо ёзган шеърларим маъқул бўлмади. Кейинчалика, Маҳкам аканинг фикри яна ўзгариб, «Ҳар бир кўриниш орасига ҳам шеър керак», деб қолди. Энди китоблардаги шеърларни танламоқчи бўлдик ва бу ишни менга юклади. Лекин танлаган шеърларимни яна маъқулламади. «Боринг-е» дедиму китобларимни Маҳкам аканинг ўзига олиб бориб бердим. Анчадан кейин репетицияга бориб кўрсам, Маҳкам ака шеърларни ҳар бир кўриниш орасига шундай анлаб қўйибдики, атайлаб ёзилганда ҳам бунчалик ўрнига тушиши қийин эди. Ўзимнинг ношудлигимдан нолиб, Маҳкам аканинг зеҳнига, идрокига тасанно айтишдан бўлак имконим қолмади...»

* * *

Маҳкам Муҳамедов ўз ҳикоясини давом эттиради:

— Шундан кейин, Машрабнинг навбатдаги асари «Ер томири»га қўл урдик. Бу асар одам боласининг ерга меҳри ҳақида экан.

Очиғини айтсам, бу спектакл кутганимдан яхшироқ чиқди. Бутун жамоа бир тан, бир жон бўлиб, астойдил ишладик. Асар мутахассислар томонидан ҳам, томошабинлар томонидан ҳам ижобий баҳоланди. Биргина мисол келтирай, Эркин, ана шу спектакл сабаб бўлиб, ҳозирда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Мамажон Нурматовнинг чинакам ижодий қиёфаси яққол кўзга ташланди. Машраб бу асари билан вилоят театримизни яна бир бор элга танитди...

Машраб Бобоев ёзади:

«Ер томири» мени анча қийнади. Саҳнага чиққунча, бир оёғим Тошкентда бўлса, бир оёғим Гулистонда бўлди. Лекин энди мен драматургиянинг машаққатларига озми-кўпми кўникиб, «пишиброқ» қолган, қийинчиликлардан унча чўчимасдим. Боз устига, ёнимда суянсам арзигулик инсон, режиссёр Маҳкам Муҳамедов бор эди...»

* * *

Маҳкам Муҳамедов ҳикоя қилади:

— 1982 йили республика Ёш томошабинлар театрига бош режиссёр бўлиб ишга ўтдим. Машраб Бобев билан ҳамкорлигимиз давом этди. Чунки мен уни йўқотиб қўйишни истамасдим. Умуман олганда, драматург саҳнани яхши билиши керак. Машраб эса Санъат институтининг актёрлик бўлимида ўқиган, саҳна қонун-қоидаларини яхши биларди. Шулардан келиб чиқиб, Машрабни театрга адабий эмакдош сифатида ишга таклиф қилдим. Ўлмас Умарбековнинг таклифига кўра, Раҳмат Файзийнинг «Ҳазрати инсон» романи асосида спектакл яратишга киришдик. Машраб асар асосида «Ўз уйингдасан» номли пиеса ёзди. Саҳналаштирдик. Ҳаммага маъқул тушди.

Қизиғи шундаки, драматург Машраб Бобоев билан режиссёр Маҳкам Муҳамедов ўртасидаги ижодий ҳамкорлик бундан кейинги йилларда ҳам самарали давом этди.

Хусусан, 1988 йили Маҳкам Муҳамедов Ўзбекистон телевидениесига бош режиссёр вазифасига таклиф қилинди ва бу ерда у яна Машраб Бобоевни ҳамкорликка чорлади. Санъаткор бу сафар драматургнинг «Ирода» номли асари асосида икки қисмли видеофилм устида иш бошлади. Оддий кишиларнинг мураккаб қисмати, орзу-ўйлари, кураш ва интилишлари ҳақидаги бу асар телетомошабинлар томонидан илиқ кутиб олинди.

Маҳкам Муҳамедов билан суҳбатимиз давом этади. У Машраб акани эслаб, маъюс кулимсираб қўяди:

— Кўпчилик «Топиб олганингиз Машраб Бобоев! Бошқа драматурглар йўқми? Нега бошқаларнинг асарларини қўймайсиз?» дейишарди. Ким билсин, бу ҳам тақдир бўлса керак-да?...

Ҳаёт икковимизни тўқнаштирди, яқинлаштириб қўйди, фикрларимиз бир жойда муштарак чиқди. Ҳалиги, нима дейди, «юлдузимиз юлдузимизга тўғри келиб қолди»ми, билмадим? Ҳар қалай, Машраб билан ижодий ҳамкорлигимиз унинг умрини охиригача давом этди. Машраб билан ишлаш ҳам осон, ҳам қийин эди. Осонлиги, у сизни тушунишга ҳаракат қиларди. Қийинлиги, унинг ўзига яраша қайсарлиги бор эди, лекин бу ҳам менга ёқарди. Айрим муаллифлар бўлади. Келишувчан, фикр турғунлиги йўқ, нима десангиз, рози бўлаверади. Машраб эса бунақа эмасди. У ўз фикрида қатъий тура оларди. «Ер томири» драмасини қўяётган пайтимиз эсимда. Қандайдир бир сўзми — жумла устида тортишиб қолдик.

У ҳар бир сўзга катта масъулият билан қарарди. Ўта мураккабликдан ҳам, ўта жўнликдан ҳам қочарди. Бир куни бир артист ўзига бир лавҳа ёзиб келибди, ўқидик. Машраб кулди. «Артистингиз шошиброқ қолибди, — деди у, — Мени шунга ақлим етмасмиди? Мен шу фикрларнинг кейинги саҳналарда ривожланишини истагандим, холос...»

Бир куни телевидениеда янги ўзбек телесериалини яратиш тўғрисида гап бўлди. Кўнглимда тугиб юрганларимни Машрабга айтдим. Телесериалнинг дастлабки шакл-шамойилини тасаввур қилиб, тахминан 50 серия бўлишини, йил давомида ҳафтада бир мартадан кетишини чамалаб кўрдим. Асар «Менинг маҳаллам» деб аталадиган бўлди. Машраб тез орада сериалнинг дастлабки 25 сериясини ёзиб келди. Асар бизга ёқди...

* * *

Машраб ака раҳматли эса бу телесериалнинг яратилиши ҳақида шундай деганди:

«Тўғрисини айтсам, ёзган нарсам катта ҳажмли телесериалга айланиб кетишини хаёлимгаям келтирмаган эдим.

Аввалига беш, кейин ўн, йигирма сериясини ёзиб тугатдим. Қизиғи шундаки, мен воқеаларнинг келгусида қандай ривожланишини, қаҳрамонларимнинг тақдири нима бўлишини олдиндан билмасдим.

«Менинг маҳаллам» деган ном менга ёқмади. «Кўнгил кўчалари» деб аташни таклиф қилдим. Бу ҳаммага маъқул бўлди...»

* * *

Маҳкам Муҳамедов шундай хотирлайди:

— Эсимда бор, Машраб «Кўнгил кўчалари»га катта қизиқиш билан киришиб кетди. Навбатдаги серияларни жуда тез ёзиб келар, муҳокама қилиб иш бошлаб юбораверардик. Баҳслар, мунозаралар кўп бўлиб турарди. Айниқса, монтаж пайтида бир-биримиз билан «ёқалашиб» кетгудек бўлардик. Айрим лавҳаларда келишолмадик, ҳатто жанжаллашиб кетган вақтларимиз ҳам бўлди. Ҳамма гап маслакдошликда. Маслакдошлик дўстона ижодий ҳамкорликдан келиб чиқади. Фикр уйғунлиги, кўнгил яқинлиги, дил, тил яқинлиги эса маслакдошликнинг илдизидир. Яқинда бир дўстим, «Машраб билан бекорга топишмагансизлар. Машраб Челакдан, Имом Бухорий юртидан. Сиз эса Туркистондан, Аҳмад Яссавий юртидансизлар», деганди. Ким билсин, балки бу ҳазиломуз гапда ҳам жон бордир!..

Афсуски, «Кўнгил кўчалари» турли сабабларга кўра тугалланмай қолиб кетди. Айтайлик, Суқсур образи савдойилигича қолди. Томошабин эса унинг кейинги тақдири билан қизиқар, нималар бўлишини кутарди. Айрим образлар филм давомида «иккинчи план»га ўтиб йўқ бўлди. Машрабнинг бир одати бор эди. Агар бирон актёрнинг ижроси ёқмаса, «Келинг, йўқ қилиб қўя қолайлик» дер ва уни кейинги серияларда тушириб қолдирарди. Қисқаси, «Кўнгил кўчалари»нинг 25 серияси намойиш этилди. Томошабинлар томонидан яхши кутиб олинди. Қолган яна 20 серияси ҳам ёзилган, Машраб раҳматлининг столида ётибди. Ишлаб чиқариш билан боғлиқ сабаблар ишга монелик қилди.

Яна бир армоним, Машрабнинг «Қани, менинг юлдузим» деган гўзал асарини қўйиш менга насиб этмади. Шундоқ асар саҳналаштирилмай қолди. «Бой ила хизматчи» асари асосида янгича талқинда ёзган пиесаси ҳам томошабинга етиб бормади. Яна «Ялли бобо» деган пиесаси папкада ётибди. Вақти келиб, улар қўлга олинади, саҳналаштирилади, дўстимизнинг руҳи шод бўлади деган умиддаман...

* * *

Ушбу мақола ёзилаётган кезлари «рубобнинг икки тори» янглиғ ана шу икки ижодкор ҳақида кўп нарсаларни ўрганишга ҳаракат қилдим. Айрим архив материаллари билан танишиб чиқишга тўғри келди, иттифоқо мен улар орасида Машраб Бобоевнинг Маҳкам Муҳамедовга бағишлаган бир шеърини учратдим. Назаримда, мен айтолмаган кўп гапларни Машраб аканинг ўзи айтиб кетгандек туюлди...

Маҳкам ака,
Битта тупроқ деган сўз
Ватан тушунчасин бермагай ҳаргиз.
Шоирлар куюниб айтгани каби
Халққина Ватанни Ватан қилади.
Сизу мендайлардан иборат Ватан.
Ватан — муаззам бир кошона магар,
Биттадан ғиштимиз сизу мендайлар.
Мангу қурилажак ушбу кошона,
Кундан кун мустаҳкам, юксак, шоҳона...
Юксалайлик десак биз бирга-бирга,
Бир-бировга елка тутмоғимиз шарт.
Биз елкани тутсак Ватанимизга,
Ватанимиз елка тутгайдир бизга.
Қанча бир-бировга елкамиз тутсак,
Сиз-мен юксакмиз, Ватан ҳам юксак.
Фақат елка босиб,
Елка тутишдан
Қочадиганларни атайлик душман —
Сизу менга, яъни Ватанга душман!
Ёниб битсак ҳамки уларга ўчдан,
Ўтайлик бир умр қатағон қилиб,
Сиз Маҳкам бўлиб-у,
Мен — Машраб бўлиб!..

Эркин УСМОНОВ

РОМАН

дош ижодкорлар билан ўзаро мулоқотлари, ҳали илмий жамоатчиликка номаълум келаётган қанчадан-қанча асарларининг (шу жумладан, бошқалар номидан босилган "Рустам", "Аваз" каби) аниқлаштирилиб, муомалага олиб кирилиши, кўпчиликка маълум асарларининг (масалан, "Ёрқиной" каби) туғилишидан тақдиригача бўлган кузатишлар китобни маълум маънода Чўлпон ижодиёти борасидаги энг кейинги ва энг жиддий адабиётшунослик тадқиқоти даражасига кўтаради.

Мана шу хил бир қатор фактларга суяниб, ушбу китоб шоир ижодий биографиясини яратиш йўлидаги дастлабки ва муваффақиятли тажрибалардан, деб қаралмоғи керак.

Китоб қурилишига кўра ҳам анча пухта, атрофлича ўйланган. Беш фаслдан иборат: Уйғониш, Булоқлар, Тонг сирлари, Ойдин кечаларда, Қор қўйнида лола. Буларнинг ҳар бири шоир асарларининг номлари ҳамдир. Сўнгида "Чўлпон шажараси" илова қилинган. "Уйғониш" аталган биринчи фасл 1902 йилдаги машҳур Андижон зилзиласи тарихи билан бошланади. Муаллифга бу воқеа икки нарса учун керак. Биринчиси, Чўлпоннинг туғилган йилини аниқламоқ, иккинчиси, ижтимоий-маданий ҳаётдаги асрий турғунликни ларзага солган қудратли бир куч кириб келаётганига ишора қилмоқ.

Ниҳоят, асар, муаллиф қайд этганидек, "роман" ҳамдир. Унда Чўлпоннинг ҳаёт йўли ҳақидаги барча маълумотларни бир жойга тўплаб, шарҳлашгина эмас, унинг шоир ва инсон, Миллат ва Ватан фидойиси сифатидаги шаклланиш жараёни ва аянчли қисматини жонли лавҳаларда таъсирчан ҳикоя қилиб бериш ҳам кўзда тутилган. Шунинг учун ҳам китобда ҳар қандай илмий ишнинг алифбеси саналувчи манба ва ҳаволалар йўқ. Бу, табиийки, ундан илмий мақсадларда фойдаланишни қийинлаштиради ва китобнинг илмий қимматига ўз таъсирини кўрсатмай қолмайди. Лекин Чўлпондай шоирни кенг оммага танитиш йўлидаги мақсад ва иштиёқ муаллиф танлаган усулни оқлайди.

Ҳар бир китобда бўлганидек, бунда ҳам камчиликлар йўқ эмас, албатта. Уларнинг айримлари шунчаки, жузъий, сўз, ифода, факт ҳар хилликлари билан боғлиқ. Иккинчи бирлари баҳсталаб, мунозарали. Баъзилари аниқлик киритишни талаб қилади. Масалан, 64-бетда Чўлпоннинг тахаллуси муносабати билан Фитрат ҳақида гап очилади ва ўқиймиз: "Фитрат бу пайтда Чўлпон билан ҳали учрашмаган эди. Улар 1917 йилга келибгина бир-бирлари билан танишиш имконига эга бўлганлар".

130-бетда ўқиймиз: "Чўлпоннинг Фитрат билан илк учрашуви 1919 йилнинг бошларида рўй берган". Ҳар ҳолда ойдинликка эҳтиёж бор. "Танишиш имкони" билан "илк учрашув" бир-биридан узоқ тушунчалар эмас.

Факт хатолари: "Вақт" журнал эмас, газета (40-бт); "Дорур-роҳат"даги саройнинг номи қизил-қирмизи маъноларни англатувчи "Ал-Ҳамро", "Эл-Ҳамроҳ" (55-бет) эмас. 59-бетда тилга олинган "Ўктам исмли мунаққид" таниқли тил-адабиёт олими Қаюм Рамазон бўлади. 2-Николайнинг Мардикорлик Фармони 1915 йилда эмас, 1916 йилда чиққан. Жонли Шарқ тиллари институти (Лазарев номида эди), янглишмасам, Москвада (291-бет) эди. Машҳур Ильминский "аср (XX аср кўзда тутилаяпти — Б.Қ.) бошларидаги арбоблардан" (185-бет) эмас, у 1891 йилда вафот этган, бинобарин, XIX асрга дахлдор, 453-бетда Чўлпонга "1913 (!) йилдан бошлаб шўро давлатига қарши аксилинқилобий кураш йўлига ўтган"лиги айтилади ва ҳоказо. Хатиб-хатиф (66-бет), таййиба-таййива (78-бет), қадимчи-қадимги (77-бет), юқладим-йўқладим (83-бет), Қашамшам-Қамашшам (205-бет), жентилмон-жижтилмон (226-бет), тап тортмаган-таъб тортмаган (267-бет), Ҳалаб-Халоб (251-бет) бўлиб кетган ўринлар анча-мунча. "РусТА" негадир "РусТО" ўқилади. Фитрат, Чўлпон, Боту шеърларини ўз ичига олган машҳур манба "Ўзбек ёш шоирлари" 1923 йилда нашр қилинган (178-бет) дейилади. Шу пайтгача у 1922 йил, деб кўрсатиб келинарди. Буларни бир оғиз изоҳсиз бериб бўлмас. Чунки уларнинг аксарияти мазмун билан боғлиқ. Ва принсипиал аҳамиятга эга.

Айрим сўзлар, атамалар ўринсиз ишлатилгандек. Масалан, бир ўринда ёлғон тонгни ифодалаш учун "субҳи каззоб" (215-бет) ишлатилибди. Ёлғон ва чин тонгни фарқлаш учун Сидқий-Хондайлиқий халқдаги "субҳи козиб" ва "субҳи содиқ"ни қўллаган эди. Олим Шарафиддиновнинг Чўлпон ҳақидаги машҳур мақоласига "шармандали" сифати берилибди. Бу – мафкура-ку! Уни илмий баҳолаб кетавериш керак эмасми?! Гоҳо Навоий ва унинг салафлари ҳақида сўз юритилиб, "ижод ва илм аҳлини даҳшатга (таъкид бизники — Б.Қ.) солган" ижодкорлар (172-бет) деб таърифланади. "Енисей" лақабли бир айғоқчи "воқеанавис" (369-бет), "хоинлар ва сотқинлар синфи"нинг иккинчи бир вакили Назирхўжаев эса "зот" (442-бет) деб таништирилади. Ҳар иккиси ҳам кўпроқ ижобий маънода ишлатиларди. "Истеъмол жамиятлари" (181-бет) – изоҳталаб. Шунингдек, "ором ёзиш учун" (223-бет) деган ифодалар ҳам, табиийки, эриш туюлади.

Матн бузилишлари учрайди.

Масалан, Чўлпоннинг "Балжувон" марсиясидаги дастлабки икки сатр:

Фарёдим дунёнинг борлиғин
бўлсин! (?),
Умиднинг энг сўнгги ипларин
узсин!

– деб берилган (163-бет). Қофиядан англашилиб турибдики, "бўлсин" эмас, "бузсин". Шунингдек, "Қуртулуш" (озодлик) – "Қутқариш"га, "Салоник" – "Селаник"га айланган.

Мағжон Жумабойнинг машҳур "Туркистон" ўлани:

Туркистон икки дунё эшиги – ғуй,
Туркистон ер туркнин бесиги – ғуй,

(281-бет) деб келтирилибди. Ҳолбуки оригиналда бу бошқачароқ эди:

Туркистон – эки дунё эсиги – ғуй,
Туркистон – Эр Туркнинг бесиги – ғуй.

Маълум бўлганидек, гап туркий халқлар ҳақидагина эмас, Нуҳ пайғамбарнинг набираси Турк ибн Ёфас ҳақида кетаяпти. Ёфаснинг лақаби "Абут-Турк" (Туркнинг отаси) эди. Бу билан Мағжон Туркистон Туркдан тарқалган туркийлар бешиги эканлигига урғу бермоқда.

Энди, айрим баҳсли фикр ва хулосалар ҳақида.

Асарнинг "Нашри маориф"га бағишланган саҳифаларида жадидчиликнинг 1917 йилгача бўлган даври билан 20-йилларнинг бошини бир-бирига зид қўйишга мойиллик сезилади. Лекин нашри маорифчиларнинг мақсад ва вазифалари шарҳланганида бу фарқни илғаб олиш қийин. Масалан, иттифоқ ҳақида Беҳбудийдан тортиб, Фитрату Ажзийгача бонг урмаганмидилар?! Маҳкамаи шаърия ҳақида ҳам худди шу фикрни айтиш мумкин. Бизнингча, Туркистон жадидчилиги яхлит, ҳар тарафлама шаклланган ва XIX асрнинг охирларида майдонга келиб XX асрнинг 20-йилларигача давом этган ижтимоий, сиёсий, маданий ҳаракатчилик. У Октябр тўнтаришидан кейин янги шароитдан келиб чиқиб, истиқлол учун кураш шакллари ва усулларини ўзгартирди, холос. Буни "Нашри маориф"нинг таркиби асосан "эски жадид"лардан ташкил топгани ҳам кўрсатиб турибди-ку. Жадидларимизнинг 1917 йилгача бўлган фаолиятларини биргина маърифатчилик билан чеклашга мойиллик китобнинг бошқа ўринларида ҳам учрайди. Масалан, 184-бетда бу шунчаки "юрган гап"дек эслатилиб, Чўлпон фаолияти ажратиб олинади ва унда "ғаройиб манзара" кўрилади. Аслида бу ерда ҳеч қандай "ғаройиблик" йўқ. Беҳбудийнинг 1906 йилда болшевиклар фирқасини асосли рад этиши, 1907 йилда "Туркистон мухторияти" дастурини тузиб, Гаспринский орқали Давлат Думаси муҳокамасига чиқармоқчи бўлгани сиёсий фаолиятнинг ҳар қандай шубҳадан холи намунаси эмасми?!

Қолаверса, "Нашри маориф"нинг бизга қоронғу жойлари кўп. Масалан, 1922 йилнинг охирларида тузилган ташкилотнинг 1923 йилда "ишлари самарали" бўлиб, унинг фаолиятини "янада жонлантириш истаги" билан ҳайъат таркибининг 1924 йил январида қайта сайланиши ва шу ойнинг 30-куни бир кишининг кутилмаган таклифи билан кўп овоз олиб тарқалиб кетиши, сирли, албатта.

Мантиқий ноизчилликлар бор. "Кишилар ўз сажияларига кўра, **икки тоифа**га бўлинади...", – деб бошланади учинчи фасл. Ва булар: **сардор, эргашувчи.** Чўлпон эса... – **зиёли.** (Таъкидлар – бизники, Б.Қ.). Учинчи тоифа бўлаяпти-ку?!

Айрим мўътабар манбаларга ёндашишда, юмшоқроқ айтганда, биртомонламалик сезилади. Масалан, Заки Валидий ҳақида ёзади:

"Заки Валидий Февраль инқилобидан кейин Туркистондаги истиқлол учун кураш ҳаракатларида ўзининг катта рол ўйнаганини алоҳида таъкидлагани ҳолда Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мунаввар қори Абдурашидов, Убайдулла Хўжаев сингари маҳаллий халқ ҳаракати раҳбарларининг фаолиятини кўпинча четлаб ўтади. Бизнинг ихтиёримизда бошқа тарихий-мемуар адабиёти бўлмагани учун, Валидийнинг бу манманлик "касал"ини билганимизга қарамай, яна унга мурожаат этишга мажбурмиз". (85-бет.)

Эътироз ғоят умумий бўлгани учун унга умумий эътироз билдиришни лозим топмаймиз, лекин мантиқий жиҳатига озгина тўхташни истаймиз. Аввало, кўчирмалардан маълум бўлишича, муаллиф Заки Валидийнинг биргина "Хотиралар"идан фойдаланган. Унинг ҳам тўла нусхасидан эмас, Ш.Турдиев таржима қилган парчасидан. Ҳолбуки, унинг "Бугунги турк эли – Туркистон ва унинг яқин тарихи" номли жаҳон тан олган фундаментал китоби бор. Унга кўпроқ суяниш керак эди. Иккинчидан, у Валидийнинг хотиралари. Унинг марказида Валидий турмай, ким туриши керак?! Қолаверса, ихтиёрингизда "бошқа тарихий-мемуар адабиёт" йўқ экан, у мўътабар бўлади-да, шу сабабли, ундан "манманлик касали"ни излашимиз унчалик тўғри бўлмас. Ўзингиз ўша "манман"нинг "маҳаллий халқ раҳбарлари фаолиятини кўпинча четлаб ўт"ган китобидан сон-саноқсиз кўчирмалар келтирасиз-ку. 146-147 бетларда эса "...Чўлпонлар фожиасини бутун даҳшати билан ҳис этиш имконини беради"ган кичкина бир парчасини тўрт жойда эҳтирос билан шарҳлайсиз... Демак, масала, сиз айтгандан бошқачароқ.

Булар ҳаммаси йўл-йўлакай гаплар. Муҳими, жуда катта иш қилинган. Чўлпондек шоиримиз ҳақида бугунги куннинг сўнгги тугал бир эссе – тадқиқоти майдонга келган. Барчамизга ушбу китоб муборак бўлсин.

Бегали ҚОСИМОВ,
профессор.

[1] Тарихи жадидаи Туркистон, "Таржимон" г, 1906 й. 33-сон.

КЎРГАЗМА ЗАЛЛАРИДА

"НУРЛИ ЗАМИНДА"

Марказий кўргазмалар залида Ўзбекистон маданият ва санъат Форуми жамғармаси, Бадиий академия, МДҲ мамлакатлари рассомлар уюшмаси Халқаро конфедерацияси ҳамкорликда Россия халқ рассоми Валентин Сидоровнинг "Нурли заминда" номли кўргазмасини ўтказди. Рассомнинг 100 га яқин асарлари намойиш этилаётган мазкур кўргазма ҳар иккала мамлакат ўртасидаги дўстона муносабатлар самарали ривожланаётганининг яна бир ёрқин намунасидир.

Бундан 30 йил муқаддам юртимизда ўтган "Мовий Помир" номли кўргазмада ҳам В.Сидоров ўзининг "Ўзбек туркумлари" рангтасвир асарлари билан иштирок этган эди. Ўзбекистоннинг меҳмондўст халқи ва қуёшли замини таассуротларини у кейинчалик меҳр-муҳаббат билан асарларига муҳрлади.

Рассомнинг деярли барча суратларида ватанга муҳаббат, рус табиатининг гўзал манзаралари акс этган. Мусаввир ижодининг ўзига хос хусусияти шундаки, у ранглар мусиқийлиги ва пухта композицион ечим орқали асарга фалсафий маъно юклайди.

Валентин Сидоров асарларини етти ёшдан етмиш ёшгача бўлган томошабинлар сўзсиз тушунади. Зеро, унинг суратларида манзаралар аниқ, ранглар табиий, тасвир жуда оддий ва тушунарли.

— Тошкентда шундай катта ўзгаришлар бўлганки, сўзлашга тил ожиз, — деди Валентин Сидоров журналистлар билан учрашувда. — Айниқса, ўзбек халқининг меҳмондўстлигини, тандирда ёпилган ноннинг тансиқ таъмини жуда соғинган эдим. Умрим мобайнида чизган суратларим ичида менга энг ёқадигани "Нурли заминда" асаримдир. У менга болалигимни, донишманд бувимни, такрорланмас қадрдон хотираларимни эслатади.

В.Сидоров асарлари Третьяков галереяси, рус давлат музейи, Россиянинг кўпгина музейлари ва хорижий давлатлар музейларидан жой олган. У рассом сифатидагина эмас, истеъдодли ёзувчи сифатида ҳам машҳур. Унинг асарларида рус тилининг бой ва гўзал жиҳатлари намойиш этилади, Ватанга садоқатли рус кишилари қалби тасвирланади.

АФАНДИНИНГ СЕВГИСИ

Етганида Афанди
Нақ икки кам саксонга,
Бўлибди ногоҳ банди
Кетворган бир жононга.
Ёниб мисоли Мажнун
Ўнгида-ю, хобида,
Айланибди туну кун
Шу Лайли атрофида.

Қиз ҳам начора, тақдир
Отган тайёр ўқ экан.
Афандидан бошқа бир
Ўққа нишон йўқ экан.

Буни англаб Афанди
Изҳор этиб арзи ҳол,
Юксак, дебди, монанди
Лайли Мажнунлар мисол.

Қиз оҳиста чекиб оҳ
Хўп, кўрамиз-да, дебди
Аввал ўқитиб никоҳ,
Сўнг юрамиз-да, дебди.

Ниҳоят дўст-ёрини
Чорлаб ўқитгач никоҳ,
Афанди ул қорини
Кетказмас эмиш ногоҳ.

Дермиш:
Бахтли бу дамни
Бирга тотмай нетарсиз,
Бир йўла жанозамни
Ўқиб кейин кетарсиз...

НАВҚИРОНЛИК

Кекса Афанди сўзни
Гапга улар ўхшатиб,
— Туттум ёшлардай ўзни
Кучим ўша-ўша деб.

Қирчиллама қирқ ёшда
Менга ҳеч иш чўтмасди.
Лек бир тегирмон тошга
Сира кучим етмасди.

Урсам ҳам қанча ёшни
Кўринг қирқ ёш ҳолдайман.
Ўша тегирмонтошни
Ҳануз кўтаролмайман.

ТУШНИНГ ТАЪБИРИ

Ётиб ўйлардан ҳоли
Тинч урмасдан уйқуни,
Афандининг аёли
Туш кўраркан ҳар куни.

Бир кун тушда дафъатан
Етганмиш монандига,
Яъни хотин қайтадан
Текканмиш Афандига.

Тонгда хурсанд, топиб зап
Қитиғи бор ерини.
Хотин аста хиринглаб
Уйғотибди эрини.
Дебди:
Яна янгитдан
Хўп ёлчибман, нега денг —
Тушда Сизга тегибман
Суюнчидан узатинг.

Афанди дер:
— Эй, ҳумпар
Ўхшайсан-да меровга.
Хотин туши терс келар
Тегаркансан бировга...

Зиёвуддин МАНСУР

ТАНБАЛБЕК НИМА ДЕЙДИ?..

ҲАЖВИЯ

Отамгаям ҳайронман, энди етмиш бешга кирдию нафақага чиқаман, деб хархаша қилгани-қилган. "Ҳой бобой, сиз нафақага чиқсангиз бизларни ким боқади, бу ёқда невараларингизнинг кантракт пулини тўлаш керак", дейдиган одам йўқ. Ана, Жобир ўртоғимнинг отаси тўқсонга кирди, нафақа ҳақида ғиринг деб оғиз очгани йўқ. Эшагини миниб олганича ғимир-ғимир қилиб невараларини боқиб турибди. Шуларга қараб туриб отамнинг хархашаларидан жиним қўзийди. Ўтган куни "Мени ишлатгани уялмайсанми ярамас, тамбал?!", деб танбеҳ берди. "Нега энди фақат сизни ишлатарканман, ёнингизга невараларингизни ҳам қўшиб қўйибман-ку", десам баттар жаҳли чиқади-я.

Нима, мен атай ишламай юрибманми? Ўзимга қолса ҳозироқ ишлаган бўлардим, лекин вақт йўқ. Ўртоқларим билан ҳар куни тушдан кейин йиғилишамиз (тушгача ухлаймиз), бирор жойда тўпланиб, кўнгилхушлик қилишамиз, шундан сўнг ярим кечагача карта урамиз. Бу "удум"ни бузиб бўладими?.. Агар бузсам, улфатларим "Уни қара, отаси тирик туриб, сағир боладай ишлаб юрибди", деб кулишлари мумкин.

Қолаверса, эндигина қирқ бешга кирдим. Ҳали ёшман, одамлар билан ишлашиб кетишга кўзим етмайди. Бола кўришади-да, мени. Ундаймас, дейсизми? Бекор айтибсиз. Бир гал бобойнинг таъналари ҳиқилдоғимга келганда, ўғилларим битирган мактабга қоровул бўлиб ишга кирдим. Мендан ташқари яна иккита қоровул бор экан. Иккови ҳам аллақачон саксонни уриб қўйган...

"Ўзбекнинг кичиги бўлгунча, кучуги бўл", дерди раҳматли Абдурайим бобо. Бу мақолнинг мағзини ўшанда чақдим. Икки шеригим "Ҳой бола, уни обке", "Ҳой бола буни обкет", деб тинка-мадоримни қуритиб юборди. Ҳар гал, бас, энди айтганларини қилмайман, деб аҳд қиламану, аммо мақташганда эриб кетаман: "Э фалончибой, отангга раҳмат. Эндигина қирқдан ошганингга қарамай ишлаб юрибсан-а, отанг пешонаси ярақлаган одам экан. Биззи ўғилларни кўрмайсанми, элликдан ошгану ишла десанг, ҳали кичкинаман дейди".

"Кам бўлма, ақлли болалигинг шундай юзингдан билиниб турибди. Катта бўлсанг, ёмон одам бўлмайсан".

Барибир, бир кун бундай мақтовлар ҳам жонга тегар экан. Бор-е, дедиму ишдан бўшаб кетдим...

Шундан бери ишлаганим йўқ. Умуман, ишлаш ниятим ҳам йўқ. Отам бақириб-чақиравермай яна озгина ишлаб турса, бирин-кетин икки ўғлим ўқишни битириб келади, ишлай бошлайди. Майли, шундан сўнг отам нафақага чиқса чиқаверсин. Ахир, биз улфатлар ўзимизнинг шиоримизга қаттиқ амал қиламиз: "Элликгача отам боқсин, элликдан кейин болаларим!".

Оққа кўчирувчи:
Абдулҳамид

Дунё— кенг...

ОТАСИНИ БОЙИТАЁТГАН ҚИЗАЛОҚ

Энди тўрт ёшни қоралаган қизалоқ Марла Олмстед чизган расмлари учун ўн минглаб доллар ишлаганини эшитганлар дастлаб ишонишмади. Санъатшунослар эса бу ёшда бирор-бир мусаввир сезиларли ютуққа эришгани санъат тарихида қайд этилмаганини айтишади. Марланинг кейинги пайтда чизган расмлари ўртача олти минг доллардан сотилаётир.

Қизалоқ мольбертнинг олдида курсичага чиқиб олиб, тик турган ҳолда расм чизади. Унинг чизган полотноларини дастлаб сотиб олган кишилар уларни мурғак қизалоқ чизганини билишмаган; хабар топишгандан кейин эса, ўз кўзлари билан кўргунча ишонишмаган.

Марла Олмстед Нью-Йоркнинг шимоли-ғарбидаги Бингхемтон шаҳарчасида яшайди. Унинг отаси менежер, ҳаваскор-рассом. Марла бир ёшлигида мўйқаламни қўлига ушлаб, нималарнидир чизишга уринган. Уч яшарлигида бемалол мойбўёқда расм чиза бошлаган. Биринчи асарига қизалоқнинг онаси харидордан 250 доллар сўраганида, харидор савдолашиб ўтирмай полотнони сотиб олган эди. Турли бўёқларда акс этган Марланинг ғаройиб фантазиялари тез орада рассомчилик санъати мутахассисларини қизиқтириб қолди. Бу соҳа билимдонлари Марла ижоди машҳур мусаввир Жексон Поллакнинг (1912-1952) «абстракт экспрессионизм» услубини эслатишини таъкидлашади. Марланинг асарлари кўргазмаси ўтказилганда одам гавжум бўлди. Улар орасида америкалик машҳур санъатшунослар, коллекционерлар ҳам бор эди.

Тўрт яшар Марланинг шуҳрати шаҳарчадаги кўпгина ота-оналарни безовта қилиб қўйди: улар ҳам ўз гўдакларининг матога чапланган бўёқлардан иборат «асар»ларини мутахассисларга олиб югуришди. Бироқ тез орада бу ҳаракатлар шунчаки ҳавас экани, Марланинг иқтидори эса ўзгачалиги аён бўлди. Мутахассисларнинг таъкидлашича, бу қизалоқда жуда ноёб истеъдод борки, бундай истеъдодни мусаввирлар умр бўйи ўзларида излашар, рўёбга чиқаришга уринишаркан.

«ЎЗГА САЙЁРАЛИКЛАР» ЎҒИРЛАГАН АЁЛ

Бу аёлнинг исм-шарифи Бетта Хил. Айтиш жоизки, у «ўзга сайёраликлар» ўғирлаган аёллар ичида биринчиси ва энг машҳури эди. Бетта хоним яқинда 85 ёшида вафот этди ва ўзининг «яшил одамчалар» билан учрашганига доир сир-синоатларни ҳам олиб кетди. У билан рўй берган воқеа асосида олинган кинофилмга, ёзилган китобларга қизиқиш ҳали ҳам сусайгани йўқ.

Унинг ўғирланиши 1961 йили 19 сентябрда рўй берган эди. Ўшанда у эри билан Канададан уйларига қайтиб келишаётганди. Бир пайт у қўлидаги соати тўхтаб қолганини пайқайди ва бироз ўтиб умуман хотираси йўқолади. Шу зайл у йўлда икки соат қандай ўтганини мутлақо эслай олмайди. Фақат орадан уч йил ўтгач, Бетта хоним гипноз таъсирида ўзининг аллақандай фазо кемасида бўлганини хотирлайди. Муҳими шундаки, хотирлаш жараёнида «ўғирланган аёл» фазо кемасида «ўзга сайёралик»лар билан гаплашган гапларини, айниқса, у ерда «ўзга сайёралик»лар кўрсатган юлдузлар харитасини аниқ-тиниқ эслайди. Бу воқеага шубҳа билан қарайдиганлар, ишонмаганлар ҳам Бетта хонимнинг хотирасида тикланган юлдузлар харитасини инкор этишолмаган. Айни шу далил, қайсидир маънода, Бетта Хилнинг икки соат мобайнида «ўзга сайёраликлар» қўлида «асир» бўлганига ишонтиради.

«Ўғирланган аёл» хотирасида тиклаган ва кейинча чизиб кўрсатган харита билан қизиққан астроном Маржори Фиш бу ҳодисанинг ростлигини исботлаш учун жуда катта миқёсдаги илмий таҳлилни амалга оширади: харитада кўрсатилган юлдузлар туркуми жойлашган жойни коинотдан топади. Бетта хоним хотирлаган юлдузлар — унинг «ўзга сайёралик»лар кемасида кўрган харитадаги белги ва чизмалар ҳақиқатан ҳам коинотда мавжудлиги исботланади.

Таниқли астрономлар Фишнинг бу ишини жуда юқори баҳолашган. Унинг хулосаси қайта текширилганда Бетта Хил хотирлаган ва хотираси асосида чизиб берган харитадаги юлдузлар жойлашуви чиндан ҳам коинотда мавжудлиги ўз исботини топган.

Бетта Хилнинг «ўзга сайёралик»лар томонидан ўғирланган»ига ишонадиганлар ҳам, ишонмайдиганлар ҳам бор. Айрим руҳшунослар гипноз ёрдамида хотирланган ҳодисалар орасида ростдан бўлганларини ёлғонларидан ажратиш мушкул дейишади. Бошқа бир гуруҳ мутахассислар эса, мунтазам тарзда «яшил одамчалар» томонидан ерликлар таъқибга олинишини таъкидлашади.

КУЛАЁТГАН ДУНЁ

МАРК ТВЕН БИР КУНИ...

Кимдир Марк Твен оламдан ўтди, деб миш-миш тарқатди. Бундан хабар топган ёзувчи газетада шундай жавоб чоп эттирди: «Менинг ўлимим ҳақидаги миш-мишларни жуда оширворишипти. Марк Твен».

* * *

Марк Твен уни унчалик хуш кўрмайдиган танқидчи билан учрашиб қолди. Твен мулойимлик билан эгилиб деди:

— Сизни кўрганимдан бениҳоя мамнунман!

— Афсуски, мен ҳеч қандай хурсандчиликни ҳис қилмаяпман, — деб жавоб қайтарди танқидчи кишининг ғашини келтирадиган қиёфада.

— Сиз ҳам менга ўхшаб ёлғон гапириб қўя қолмадингиз-да, — деб кулди ёзувчи.

* * *

Бир куни қандайдир тантанада Марк Твенга жуда узун маъруза эшитишга тўғри келди. Шундан сўнг у маърузачининг олдига келди:

— Мен сизни диққат билан тингладим ва сизга айтиб қўйишим керак. Менинг уйимда бир китоб бор, унда сизнинг айни шу маърузангиз сўзма-сўз бор.

— Бўлиши мумкин эмас! — хитоб қилди нотиқ. — Менга кўрсатинг ўша китобни.

— Жоним билан, — жавоб берди Марк Твен ва эртасига маърузачига катта луғат бериб юборди.

* * *

Марк Твен нимадир бўлиб таниқли рассомнинг устахонасига кириб қолди. Меҳмон янги ишланган расмнинг олдига борди-да, унга бармоғини теккизиб кўрди.

— Нима қиляпсиз? — аччиғланди рассом, — ахир, бўёқлар ҳали қуригани йўқ.

— Ташвишланманг, — деди ёзувчи кулиб, — эски қўлқопимни кийиб олганман.

* * *

Қандайдир ношир Марк Твеннинг янги ҳикоялари тўплами қўлёзмаси билан танишиб, муаллифга деди:

— Сизни огоҳлантириб қўйишим керак, бизда қалам ҳақининг қатъий меъёрлари йўқ. Ҳар бир асар учун унинг сифатига боғлиқ ҳолда ҳақ тўлаймиз.

— Ў-ҳў, — хитоб қилди Марк Твен, — мен бунчалик ҳақ оламан деб умид қилмагандим.

* * *

Марк Твеннинг хотини эрининг сўкиниб гапириш одатидан безор бўлиб, унга ҳар бир уят сўз айтганидан сўнг оғзига кичкина тош солиб олишни маслаҳат берди. Бир куни Твен уйига оғзи тўла тош билан кириб келди.

— Бу ҳаммаси эмас, — деди зўрға тили айланиб, — қолганини ортимдан юк машинасида олиб келишяпти.

Ҳабиб СИДДИҚ таржимаси

БИЗДА ҲАМ ҒУРУР БОР

ҲАЖВИЯ

Кечаси уйга ширакайф кириб келганимда уйқусираган кўзларини ишқалаб, «Намунча» дея хушламай эшик очган хотинимни кўргач, вақт алламаҳал бўлиб қолганини пайқагандек бўлдим. «Овқатни иситайми?» дегани қулоғимга дағал эшитилди. «Емайман!» дедим кескин. Қорин оч бўлса-да, бизда ҳам ғурур бор.

Хотиним хўмрайганича ётоққа кириб кетди. Мен эса залга ўтиб, диванга ёнбошладим. Ҳадеганда уйқу келавермади. Стол устида хотинимнинг сумкаси турарди. Шайтон ўлгур сумкани очиб яхшилаб титкила, аёл кишининг сумкаси сир-синоатга тўлиқ ҳазина, дейди. Ўнг елкамдаги раҳмон фариштаси эса «уят эмасми, кап-катта одам» деб бу йўлдан қайтармоқчи бўлади. Кайф — таранг, ўйлардан бошим гаранг, фикрим чалғиб, қай бирига ён босишни билмайман. Охири, шайтон васвасаси ғолиб келди. Шартта сумкани қўлга олиб ялтироқ тугмачисини тордим — «чиқ» этиб очилди. Ёпирай, кичкинагина бўлса-да, нақ хазинанинг ўзи-я: узилган тугмачалармией, парча қоғозларга ёзилган телефон рақамларими-ей, кондуктордан қайтган эски-туски уч сўмлик, беш сўмликлармией... Хуллас, санаб саноғига ета олмаймиз. Бирдан кўзим яп-янги, бежиримгина ҳужжатга тушиб қолди. Қизиқ, буниси нима экан? Ия, ёзувлари инглизча-ку! Орасида қўлда ёзилган ўзбекчаси ҳам бор. Шошиб ўқидим — хотинимнинг исм-фамилияси дона-дона қилиб ёзилган. Ёнида эса қандайдир чет эл машинаси маркасининг номи, сотилган куни ва ҳатто ҳарфли-рақамли номеригача қайд этилган. Бунга ҳам бир ой бўлай деб қопти. Охирида қандайдир фирманинг муҳри ҳам бор. Во дариғ, бу қандай гап ахир? Қайта қуриш ўтиб, тижорат замонлари бошланиб, эрни уйга михлаб, ўзга юртларга бориб мол келтириб, олди-сотти қилиб рўзғор тебратаётган аёллар борлигини биламан, лекин сира-сира бир уйда туриб, эридан бемаслаҳат машина олган аёлни энди кўришим. Э дунёи қўтир, бир томони чўтир, эр деганнинг қадр-қиймати шунчалик бўлдими? Бир оғиз индамай, сен ҳам одаммисан демай... Ахир, бизда ҳам ғурур бор-а!

Нима қилиш керак бунақа ўзбошимча хотинни? Бесўроқ машина олса-ю, тағин бир ойдан буён ўғри мушукдек чурқ этмай, маза қилиб миниб юрса-я! «Права»ни ҳам тўғрилаган ҳойнаҳой. Ахир, мошинга пул топган одам «права»га топмайдай хотиннинг ковушини бир кундаёқ тўғрилаб қўяди. Зўр келса, чопонини мардларча елкага ташлаб, тоғу тошларга бош олиб чиқиб кетади. Ахир, эр деганнинг обрўйи шуми?

Ўрнимдан шартта турдиму пол-

дими? Қаерга қўйди экан? Бир-икки умумий гараж томондан келаётганини кўргандек бўловдим-а. Ҳозироқ уйғотиб... Ҳе, ўша, эрини сариқ чақага олмай мошин минадиган ойимча-сатангни... Эси бор одам, ўз қадрини билган одам бунни ғичирлатиб битта-битта босганча ётоққа кириб бордим.

— Тур! Тур ўрнингдан, — дедим бақириб хотинимни туртқилаб, умримда биринчи марта санлаганча. — Сен билан орани очиқ қилмоқчиман.

— Нима, — хотиним ёқимсиз дўнғиллади. — Ярим тунда маст-аласт келганингиз етмай... Эртага гаплашармиз.

— Тур деяпман, сенга! — ҳунобим ошиб баттар ўшқирдим. — Ҳозир гаплашамиз! Иссиғида! Айни пайти! Эртага кеч бўлади! Мен ҳам эркакман. Ғурурим бор!

Залга чиқиб диванга оғир чўкдим. Ортимдан юз-кўзларида минг ҳадик билан хотиним кириб келди.

— Мен сенга кимман? — яна ўшқирдим унга қараб. — Айт!

— Болаларимнинг отаси.

— Яна-чи?!

— Эримсиз.

— Хайрият, унутмабсан, ўзбошимча...

— Вой, нима қиппан?!

— Тағин сўрайди-я! Одам деган бир иш қилса, аввало, эри билан маслаҳат қилиши керакми? Мошин олганингга бир ой бўлибди, гажаванг қилиб миниб, юрибсанакан-да! Эрингга бир оғиз айтмабсан-а, номард! Одам деган ҳам шунақа бўладими?

Хотиним шундагина бир нарсани тушунгандек дам стол устидаги очиқ-сочиқ ётган сумкасига, дам унинг ёнидаги машина ҳужжатига қараб кулиб юборди.

— Вой ўлмасам, хаёл қурсин, айтиш эсимдан чиқибди. У-ми? Ахир у — немисларники-ку: «Пфафф Зингер» — тикув машинаси...

Диванда қандай турган бўлсам, шундай ўтириб қолдим. На кулишни биламан, на йиғлашни. Кечирим сўрай десам, ғурур қурғур қўймайди.

Сўнгги гапни дона-дона қилиб хотиним айтди.

— Ўлганингиз яхши бу кунингиздан... Алкаш! Хурмачага сиққанча ичингда! Ғурури бормиш яна...

Адҳам ДАМИН

Ориф ТЎХТАШ

ХАВОТИР

Бир кун қўнғиз уйига,
Чақирди қирқоёқни.
Дўсти келмасдан бурун,
Супурди ҳамма ёқни.

Ертўланинг тўридан,
Меҳмон учун жой солди.
Шу заҳоти қирқоёқ,
Лапанглаб келиб қолди.

Кираверинг, деб қўнғиз,
Ўзи ўтирди секин.
Бир соат ўтса ҳамки,
Ундан дарак йўқ лекин.

Ҳайрон бўлиб, қўнғизвой
Эшикни очса бундоқ.
Қирқинчи калишини,
Ечар эди қирқоёқ.

КУЗ ФАСЛИДА

— Дарахтларга
Қара, Нодир,

Нега баргин
Тўкаяпти?

— Бу эскиси,
Баҳор унга
Янги кўйлак
Тикаяпти!

КЎЗИ ОЧИЛДИ

Кўрсичқон «мен кўрман», деб
Юрган экан ўзини.
Мушугимиз тутволиб,
Мошдай очди кўзини!

«ЗИЁЛИ СИЧҚОН»

Ўғри сичқон жавонимга,
Аста кириб олибди.
Китобларим «ўқийвериб»,
Муқоваси қолибди!

ИШҚИБОЗ

Дўстларини йиғволиб,
Укам роса тўп тепди.
Чарчамади югуриб,
Ҳар кунгидан кўп тепди.

Рақиблари томонга,
Анча-мунча гол қилди.
Ўзин маҳоратидан
Дўстларини лол қилди.

Аслида у футболнинг
Энг ашаддий мухлиси
... Ҳатто «оғзини очиб»
Қолди янги туфлиси.

Рассом хандаси

Рассом А.ҲАКИМОВ

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Ўзбекистон халқ артисти Юлдуз Усмоновага отаси **Иброҳим ота УСМОНОВ**нинг вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон телерадиокомпанияси «Мусиқа» дирекцияси Ўзбекистон халқ артисти Юлдуз Усмоновага падари бузруквори **Иброҳим ота УСМОНОВ**нинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-48
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50
Санъат бўлими: 136-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА
Навбатчи — Байрамали МУКИМОВ
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 1060. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН